

TILLGÄNGLIG TV

TECKENSPRÅKSTOLKNING
ALLA **TEXTNING**
LÄSA **SYNTOLKNING** **SE**
UPPLÄST TEXT **ANVÄNDBAR**
FÖRSTÅ **HÖRA**





MYNDIGHETEN FÖR RADIO OCH TV

Box 33, 121 25 Stockholm-Globen
Telefon: 08-580 070 00
www.mrtv.se

Dnr 13/00174



Förord

Myndigheten för radio och tv verkar för yttrandefrihet och ska främja möjligheterna till mångfald och tillgänglighet i radio och tv. Tillgänglig tv för personer med funktionsnedsättning är därför en prioriterad fråga för myndigheten, och ett område på frammarsch i Sverige och internationellt.

Tillgängligheten är viktig för den enskilde individen, för att kunna se på tv tillsammans med sina nära och kära och för att kunna följa med i samhällsdebatten. För samhället är det en fråga om att säkerställa att alla människor har lika möjlighet att kunna ta del av medier, en förutsättning för att kunna utöva yttrandefrihet.

I denna rapport redovisar myndigheten på uppdrag av regeringen en kartläggning av vilka tekniska lösningar som finns för att tillgängliggöra televisionstjänster för personer med funktionsnedsättning, vilka förutsättningar olika lösningar har att nå användarna och hur användbara de är för användarna. Rapporten innehåller också en kartläggning av hur samarbetet mellan tjänsteleverantörer och leverantörer av utrustning ser ut.

Utgångspunkten för tillgänglig tv bör vara användarna – de som ska kunna ta del av programmen. Arbetet med uppdraget har därför involverat nära kontakter med användare och funktionshindersorganisationer som i gruppdiskussioner, intervjuer och användartester har bidragit med sina erfarenheter och kunskaper. Ett flertal andra intressenter – produktionsbolag, programbolag, distributionsbolag, leverantörer av produkter och tillgänglighetstjänster samt myndigheter – har på liknande sätt bidragit till innehållet. Stort tack till alla er för ert engagemang i detta arbete. Min förhoppning är att denna rapport ska bidra till ett fortsatt stärkt tillgänglighetsarbete med användaren i fokus.

Stockholm – Globen i september 2013

Magnus Larsson,
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	1
Inledning	3
Bakgrund.....	5
Regeringsuppdraget	5
Utgångspunkter, definitioner och avgränsningar	5
Televisionstjänster.....	5
Tillgänglighetstjänster.....	6
Personer med funktionsnedsättning	7
Användarvänlighet eller användbarhet	8
Programbolag och leverantörer av medietjänster	8
Tjänsteleverantörer eller leverantörer av tillgänglighetstjänster.....	8
Metod	9
Intervjuer och användartester.....	9
Remiss	9
Undersökningspanel.....	10
Krav på tillgänglighet för tv-sändningar	11
FN-konventionen och AV-direktivet	11
Krav på public service-bolagen	12
Överenskommelse mellan bolagen	13
SVT:s och UR:s uppfyllelse av kraven på tillgänglighet.....	14
Krav på kommersiella aktörer	15
Särskilda skyldigheter.....	16
<i>TV4:s uppfyllelse av särskilda skyldigheter.....</i>	<i>17</i>
Generella skyldigheter.....	17
<i>Uppfyllelse av generella skyldigheter.....</i>	<i>18</i>
<i>Krav på brittiska programtjänster</i>	<i>18</i>
Kartläggning av tekniska lösningar för tillgänglighetstjänster.....	20
Textning	22
Svensktextning av förinspelade program.....	22
Översättningstextning av utländska program	23
Direkttextning av svenska program	23
<i>Taligenkänning</i>	<i>24</i>
Uppläst text	25
Teckenspråkstolkning	27
Syntolkning	28
Hörbarhet.....	30
Framtida lösningar	31
Användbarhet och förutsättningar att nå användarna.....	34
Att hitta programmen.....	34
Tv-tablån ur ett tillgänglighetsperspektiv	36
Att ta del av programmen.....	39
Webbsändningar i dator, surfplatta och mobiltelefon	39
Tillgängliga program på lika villkor	40

Textning	41
Programbolagens lösningar för textning	41
Användarnas synpunkter.....	41
Slutsatser – textning	45
Uppläst text	46
Programbolagens lösningar för uppläst text	46
Användarnas synpunkter.....	46
Slutsatser – uppläst text	47
Teckenspråkstolkning	47
Programbolagens lösningar för teckenspråkstolkning	47
Användarnas synpunkter.....	48
Slutsatser – teckenspråkstolkning	49
Syntolkning	50
Programbolagens lösningar för syntolkning.....	50
Användarnas synpunkter.....	50
Slutsatser – syntolkning.....	52
Standardisering och interoperabilitet	52
Vad är en standard?	52
Varför behövs gemensamma standarder?	52
Användning av tv-standarder.....	53
Riktlinjer och icke-tekniska standarder	56
Kartläggning av samarbeten	59
Produktion	60
Distribution	61
Mottagning	62
Slutsatser	62
Avslutande diskussion	63
Tv-program för alla	64
Lagstiftning och teknisk utveckling	65
Att få fart på marknaden	66
Kunskap	67
Samarbeten, samordning och kommunikation	68
Standardisering och interoperabilitet	69

Bilaga 1: Respondentlista djupintervjuer

Bilaga 2: Enkät från panelundersökning om tillgänglighet till tv

Sammanfattning

För att ta del av ett program krävs att tv-apparater, digitalboxar, datorer och annan utrustning är tillgänglig och användbar. Användaren måste dessutom veta att programmet finns att ta del av. Det audiovisuella innehållet i sig är också avgörande, till exempel bildens färger och hur ljudet upplevs av användaren. Gränssnitt med annan tillgänglighetsteknik, exempelvis trådlös hörapparat eller röst- och ögonstyrning, är också central. Vidare finns det tillgänglighetstjänster som textning, uppläst text, syntolkning och teckenspråkstolkning. Dessa tjänster gör det möjligt för personer som annars inte skulle kunna ta del av innehållet att göra det.

Generellt önskar användarna enkelhet, att inte behöva särlösningar för att kunna tillgodogöra sig innehållet, som exempelvis är fallet med lösningen med dubbla digitalboxar för tjänsten uppläst text. Samtidigt efterfrågas valfrihet, att på ett enkelt sätt kunna växla mellan till exempel teckenspråkstolkning och textning. Användarna av tillgänglighetstjänster har dock olika typer av behov. Funktionsförmågor varierar stort och påverkar användarnas behov av tjänster. Flexibla lösningar som medger individuella inställningar kan förbättra användbarheten, genom att det till exempel är möjligt att kombinera flera tjänster, stänga av och på en tjänst, eller anpassa funktionerna efter behov.

Individuella inställningar erbjuds endast i begränsad omfattning i dagsläget men utvecklingen går mot en större flexibilitet. Den tekniska utvecklingen och konvergensen mellan internet och tv kan på sikt innebära möjligheter till mer flexibla lösningar som kan påverka användbarheten positivt.

Textning fungerar generellt sett bra medan direkttextning håller låg kvalitet enligt användarna. Vissa nyare hd-boxar kan hantera uppläst text och användbarheten för den tjänsten har därför förbättrats. När det gäller teckenspråkstolkade och syntolkade program anser användarna att det fortfarande är för få program som tolkas. Användarna anser vidare att information om vilka tillgänglighetstjänster som finns och vilka tv-program som sänds med tillgänglighetstjänster kan förbättras.

I Sverige sker utvecklingen av tjänsterna till stor del på internet. Användarna är också generellt sett positiva till att fler tv-program finns tillgängliga via play-tjänsterna men betonar samtidigt att det är viktigt att tjänsterna även finns på de traditionella distributionsplattformarna för att alla ska ha tillgång till tjänsterna.

Rapporten innehåller en kartläggning av samarbetskedjan för att producera tillgänglighetstjänster. Den visar att funktionshindersorganisationerna efterfrågar en kontinuerlig och närmare dialog med framförallt programbolagen om behov och utformning av tjänsterna.

Reglering och krav på programbolagen är en drivkraft för att tillgängliggöra fler tv-program liksom den tekniska utvecklingen som möjliggör kostnadseffektiv produktion och distribution av tjänsterna. Den utveckling som skett de senaste åren har dock främst handlat om att effektivisera och förbättra produktionen och distributionen av de fyra etablerade tillgänglighetstjänsterna, snarare än att utveckla nya.

Arbetet med det här uppdraget har gett myndigheten en fördjupad kunskap som är värdefull i det löpande arbetet med tillgänglighetsfrågor. Denna kunskap kan också ligga till grund för ett fortsatt arbete med att följa och beskriva utvecklingen av tillgänglighetstjänster och deras användbarhet och tekniska förutsättningar.

Textning - text i bildens nederkant återger vad som sägs i programmet.

Uppläst text - översättningstexten i program på främmande språk blir uppläst, oftast av en syntetisk röst.

Teckenspråkstolkning - en person som talar teckenspråk översätter det talade språket till teckenspråk.

Syntolkning - en berättarröst beskriver det som syns och sker i bilden

Inledning

Att kunna ta del av medier är en förutsättning för delaktighet på många sätt, men framförallt är det en förutsättning för att kunna utöva informations- och yttrandefrihet. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att alla ska kunna söka, ta emot och sprida uppgifter på lika villkor och genom alla former av kommunikation. Genom att anta konventionen har Sverige åtagit sig att bland annat vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning bereds tillgång till tv-program.

Denna rapport är en kartläggning av vilka tekniska lösningar det finns för att tillgängliggöra tv för personer med funktionsnedsättning och en utvärdering av olika lösningars användarvänlighet och förutsättningar att nå användarna. Rapporten innefattar även en beskrivning av den kedja av aktörer som är inblandade i tillgängliggörande av tv. Slutanvändaren står i centrum för kartläggningen, ambitionen har varit att genomgående anlägga ett användarperspektiv.

De senaste åren har det skett viktiga framsteg när det gäller tillgänglighet till tv-program. Både public service-bolagen och de kommersiella leverantörerna av medietjänster är skyldiga att tillgängliggöra sitt utbud. Andelen program med textning, teckenspråkstolkning, syntolkning och uppläst text ökar. Den snabba tekniska utvecklingen av tv-sändningar skapar också nya möjligheter liksom det ökande innehållsutbudet på internet. Det audiovisuella medielandskapet befinner sig i ett intensivt utvecklingsskede. Ny teknik och nya tjänster lanseras på marknaden. Denna tekniska utveckling gynnar alla tv-konsumenter och bär samtidigt med sig särskilda möjligheter för personer med funktionsnedsättning att ta del av audiovisuellt innehåll. Inom ITU (International Telecommunications

Union)¹ pågår sedan ett par år tillbaka ett omfattande arbete om tillgänglighet till audiovisuella medier som berör standardisering och reglering, områden som är viktiga för Sverige att följa.

Vår ambition i arbetet med denna rapport har varit att sätta tekniska lösningar och aktörssamarbeten i ett större sammanhang för att kunna bidra till en helhetsförståelse för frågan om tillgänglig tv. Rapporten inleds därför med vilka krav på tillgänglighet som ställs på leverantörer av medietjänster, och hur leverantörerna har levt upp till dessa hitintills. Av samma anledning återfinns i slutet av rapporten en avslutande diskussion som berör hinder och drivkrafter som påverkar hur tv-program tillgängliggörs.

¹ FN-organet ITU har tre huvudsakliga arbetsområden: ITU-R som hanterar radiokommunikationsfrågor, ITU-T som koordinerar standarder för telekommunikation samt ITU-D som hanterar radio- och telekommunikationsutveckling. År 2011 skapades inom ITU en fokusgrupp för tillgänglighet till audiovisuella medier (ITU-T FG AVA).

Bakgrund

Regeringsuppdraget

Myndigheten för radio och tv fick i regleringsbrevet för år 2013 i uppdrag av regeringen att kartlägga vilka tekniska lösningar som finns för att tillgängliggöra interaktiva televisionstjänster för personer med funktionsnedsättning, samt hur samarbetet mellan tjänsteleverantörer och leverantörer av utrustning ser ut. I uppdraget ingår även att utvärdera olika lösningars användarvänlighet samt vilka förutsättningar de har att nå användarna. Uppdraget har genomförts i samråd med Post- och telestyrelsen (PTS), Användningsforum samt Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) och redovisas till Kulturdepartementet i och med överlämnandet av denna rapport.

Utgångspunkter, definitioner och avgränsningar

Televisionstjänster

Begreppet interaktiva televisionstjänster återfinns bland annat i ramdirektivets artikel 18² som behandlar samverkan mellan digitala televisionstjänster. Termen interaktiv syftar till möjligheten för användaren att påverka en televisionstjänst och kan innebära allt från att slå av och på en funktion i sändningen, till exempel EPG (elektronisk programguide) eller textning, till att påverka och vara delaktig i ett tv-program. I den svenska översättningen av direktivet har dock även den engelska termen "interoperable TV services" översatts till "interaktiva televisionstjänster". I

² Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/140/EG av den 25 november 2009 om ändring av direktiv 2002/21/EG om ett gemensamt regelverk för elektroniska kommunikationsnät och kommunikationstjänster (Ramdirektiv)

det sammanhanget avses tjänster som fungerar på alla digitala plattformar. I denna rapport används för den betydelsen begreppet ”interoperabla televisionstjänster”. Det finns inte en universell definition av begreppet interoperabel men interoperabilitet handlar om att flera tekniska system kan kommunicera och fungera tillsammans. Ur ramdirektivet kan utläsas att tjänsternas interoperabilitet syftar till att främja ett fritt informationsflöde, mediemångfald och kulturell mångfald. När tjänsterna är interoperabla ökar användarnas frihet. Ur ett användarperspektiv kan interoperabilitet definieras som en möjlighet för användaren att på ett enkelt sätt välja mellan olika leverantörer av medietjänster utan att behöva byta mottagningsutrustning³.

Interoperabilitet mellan olika tjänster och utrustning är relativ ur ett tekniskt perspektiv likväl som ur ett användarperspektiv. Interoperabiliteten är beroende av vilka andra tekniker en given tjänst förväntas vara kompatibel med, och därmed av hur marknaden ser ut nationellt och internationellt och vilka andra tekniska lösningar som finns tillgängliga. Användarens val av distributionsform och mottagarutrustning påverkar också vilka tjänster som är tillgängliga. I detta uppdrag har vi därför haft ett brett och undersökande angreppssätt när vi kartlagt tekniska lösningar. Vi har utgått ifrån användarperspektivet: när funktionen användaren och är den användbar? Finns det några problem när det gäller interoperabiliteten för den specifika tillgänglighetstjänsten och dess olika tekniska lösningar? Kartläggningen utgår från användare i Sverige, och inkluderar de lösningar som fungerar eller kan fungera i Sverige.

Ramdirektivets artikel 18 omfattar digitala televisionstjänster. Mot bakgrund av att det i Sverige fortfarande finns cirka 2,4 miljoner abonnemang för analoga kabel-tv-tjänster⁴ inkluderas även denna distributionsform i kartläggningen.

Denna kartläggning innefattar därmed alla former av televisionstjänster i alla distributionsformer. Linjära televisionstjänster avser tjänster som tittarna tar emot passivt, det vill säga som följer en förutbestämd tablå, oberoende av plattform. Med icke-linjära televisionstjänster menas de televisionstjänster som tittarna själva väljer när och vad de vill se ur en katalog av program, så kallade beställ-tv-tjänster.

Tillgänglighetstjänster

Om ett tv-program är tillgängligt eller inte beror på samspelet mellan användaren och televisionstjänsten, och de moment användaren behöver genomföra för att kunna ta del av programmet.

³ Radio och TV-verket 2008: *Interaktiva digital-TV-tjänster*, s.18

⁴ PTS 2013: *Svensk Telemarknad 2012*, s. 28

En rad faktorer påverkar därmed tv-programmets tillgänglighet. Nedan beskrivs kortfattat vilka huvudsakliga områden det handlar om.

- Begripligheten av det audiovisuella innehållet, till exempel bildens färger och kontraster och hur ljudvolymen upplevs av användaren.
- Tillgänglighetstjänster, som gör det möjligt för de användare som behöver att det ta del av innehållet – textning, syntolkning, uppläst text och teckenspråkstolkning.
- Metainnehåll, det vill säga information om tillgängligt innehåll, i till exempel elektroniska programguider (EPG), reklam, trailers och tv-tablåer.
- Innehållstjänsternas gränssnitt, till exempel fjärrkontroller för att få igång tjänsten eller pekskärmen på en mobiltelefon.
- Gränssnitt med annan tillgänglighetsteknik, till exempel en trådlös hörapparat eller röst- och ögonstyrning.⁵

Alla ovanstående moment är viktiga för att ge användaren maximal tillgänglighet till tv-program. Denna kartläggning berör alla områden men fokuserar främst på tillgänglighetstjänsterna textning, uppläst text, syntolkning och teckenspråkstolkning och de tekniska lösningar som finns för dessa.

Personer med funktionsnedsättning

Det finns inte någon internationell gemensam uppfattning om vilka personer med funktionsnedsättning som utgör målgrupper för tillgänglighetstjänster. Människor som har en funktionsnedsättning är inte en enhetlig grupp och det finns ingen enskild definition som omfattar alla personer med funktionsnedsättning. Statistik om hur många som har en viss funktionsnedsättning varierar därför. Det är inte heller funktionsnedsättningen i sig som är avgörande för vad som hindrar en person från att vara delaktig, utan miljön personen befinner sig i.⁶

Som beskrivs ovan är det en rad faktorer som påverkar hur tillgängligt ett program är. Denna kartläggning fokuserar på tillgänglighetstjänsterna textning, uppläst text, teckenspråkstolkning och syntolkning, och de funktionsförmågor som kan kopplas till det. Av det följer att kartläggningen främst handlar om tillgänglighetstjänster för personer med syn- och hörselnedsättningar samt kognitiva funktionsnedsättningar, exempelvis läs- och skrivsvårigheter eller utvecklingsstörning.

⁵ Looms, Peter Olaf: Tutorial T07: *User-centered design and accessibility in real-world contexts*. Las Vegas, USA. HCI International 2013. Söndag 21 juli, kl. 14 – 17.30

⁶ Handisam 2013: *Hur är läget 2013? Uppföljning av funktionshinderspolicen*, s.15

Man räknar med att det finns cirka 1,4 miljoner hörselskadade i Sverige, varav 600–700 000 beräknas behöva textning för att tillgodogöra sig tv-program⁷. Det finns ingen statistik på hur många teckenspråkiga det finns och uppgifter om antalet personer som talar teckenspråk varierar⁸. Sveriges Dövas Riksförbund anger på sin webbplats att det finns cirka 30 000 döva och hörselskadade i Sverige som kommunicerar med svenskt teckenspråk. Av dessa är cirka 8 000–10 000 födda döva. De har teckenspråk som sitt första språk. Uppgifter om antalet personer med läs- och skrivsvårigheter varierar nämnvärt. Dyslexiförbundet FMLS anger att man räknar med att cirka 400 000 personer har läs- och skrivsvårigheter⁹. Antalet personer med synnedsettningsberäknas vara cirka 100 000¹⁰. Riksförbundet FUB anger på sin webbplats att ungefär 38 000 personer i Sverige har en utvecklingsstörning.

Användarvänlighet eller användbarhet

I uppdraget ingår att utvärdera olika lösningars användarvänlighet. I denna kartläggning är användarvänlighet synonymt med begreppet användbarhet som enligt ISO-normen 9241-11 definieras som ”den grad i vilken användare i ett givet sammanhang kan bruka en produkt för att uppnå specifika mål på ett ändamålsenligt, effektivt och för användaren tillfredsställande sätt”.

Programbolag och leverantörer av medietjänster

Med programbolag avses de bolag som har tillstånd för marksänd tv eller sänder via satellit och tråd (kabel, ip-tv eller webb), samt aktörer som tillhandahåller beställ-tv. Med leverantör av medietjänster avses i enlighet med radio- och tv-lagen den som har det redaktionella ansvaret för valet av innehåll i en ljudradio- eller tv-sändning, beställ-tv eller sökbar text-tv och som avgör hur innehållet ska struktureras.

Tjänsteleverantörer eller leverantörer av tillgänglighetstjänster

Programbolag producerar inte alltid tillgänglighetstjänster till sina program själva. Leverantörer av tillgänglighetstjänster, eller tjänsteleverantörer, avser de företag som levererar tillgänglighetstjänster, som exempelvis teckenspråkstolkning eller syntolkning till programbolagen.

⁷ SCB levnadsnivåundersökningar och HRF, 2012. HRF räknar fram siffran på hur många hörselskadade det finns utifrån SCB:s levnadsnivåundersökningar. Med utgångspunkt utifrån det har de beräknat hur många som behöver textning. Senaste uppgifterna från SCB som HRF har beräknat är från 2011. Dessa uppgifter är beräknade av HRF under 2012.

⁸ Språkrådet 2013: *Se språket, Barns tillgång till svenskt teckenspråk*, s. 25

⁹ Dyslexiförbundet FMLS: *Yttrande över rapporten Tillgänglighet till interoperabla televisionstjänster för personer med funktionsnedsättning*, Stockholm den 28 juni 2013

¹⁰ Svenska Filminstitutet och Post-och telestyrelsen 2013: *Tillgänglig bio*, slutrapport 2013-05-28, s.4

Metod

Uppdraget har genomförts i samråd med Post-och telestyrelsen, Användningsforum och Handisam.

Intervjuer och användartester

Myndigheten för radio och tv har anlitat konsultföretaget AB Stelacon för att ta fram ett underlag till denna rapport. Stelacon har genomfört uppdraget i nära samarbete och samråd med myndigheten och ambitionen har varit att genomföra uppdraget med ett tydligt användarperspektiv. Inledningsvis hölls därför gruppdiskussioner och intervjuer med personer från berörda funktionshindersorganisationer för att ta till vara den kunskap och erfarenhet som organisationerna och deras medlemmar har inom området (Dyslexiförbundet FMLS, Hörselskadades Riksförbund, Riksorganisationen Unga Synskadade, Sveriges Dövas Riksförbund, Sveriges Dövas Ungdomsförbund, Synskadades Riksförbund och Unga Hörselskadade). Den kunskapen var viktig i konsulternas fortsatta arbete med deskresearch, djupintervjuer samt användartester (se *Bilaga 1 Respondentlista djupintervjuer*). Stelacon lämnade sin rapport "Tillgänglighet till interoperabla televisionstjänster för personer med funktionsnedsättning" till myndigheten i maj 2013.

Remiss

För att kvalitetssäkra rapporten och verka för transparens i genomförandet av uppdraget publicerades den på myndighetens webbplats i juni 2013 och intresserade har haft möjlighet att lämna synpunkter.

Den 18 juni 2013 höll myndigheten även ett remissmöte då cirka 30 deltagare från bland annat funktionshindersorganisationer, programbolag, distributionsbolag och leverantörer av tillgänglighetstjänster deltog (Användningsforum, BR Ström, Boxer TV-Access AB, DHR Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder, Dyslexiförbundet FMLS, Handikappförbunden, Handisam, Hörselskadades Riksförbund, Kulturdepartementet, Modern Times Group MTG AB, Post-och telestyrelsen, SDI Media, Sveriges Dövas Riksförbund, Sveriges Dövas Ungdomsförbund, Sveriges Television, Synskadades Riksförbund, Syntolkning NU, Teracom AB, Tolkcentralen Örebro, TV4 Gruppen, Unga Synskadade, Sveriges Utbildningsradio och Westreamu AB).

Syftet var att ge intressenter möjlighet att ställa frågor och framföra synpunkter på konsultrapporten. Mötet var också ett tillfälle för dialog mellan olika aktörer som arbetar med tillgänglighetsfrågor och under den avslutande delen av mötet diskuterade och svarade deltagarna tillsammans på tre centrala frågeställningar relaterade till uppdraget.

Konsultrapporten, remissvaren (BR Ström, TV4 Gruppen, Dyslexiförbundet FMLS, Handikappförbunden, Handisam, Hörselskadades Riksförbund, Synskadades Riksförbund, Syntolkning NU, Teracom Group, PTS, Sveriges Dövas Riksförbund och Sveriges Dövas Ungdomsförbund) samt ett referat och annan dokumentation från remissmötet finns publicerat på myndighetens webbplats. Informationen i denna rapport bygger följaktligen på det underlag Stelacon tog fram samt de synpunkter som lämnats via remissförfarandet. De synpunkter som fördes fram har beaktats i möjligaste mån när myndigheten har bearbetat det samlade materialet.

Undersökningspanel

Handisam driver tillsammans med PTS och Hjälpmedelsinstitutet en undersökningspanel där personer som själva uppgett att de har en funktionsnedsättning ingår. Våren 2013 genomfördes en panelundersökning som handlade om tillgänglighet till tv och som hade drygt 1 500 svarande. Myndigheten för radio och tv var med och utformade frågorna till den undersökningen, se *Bilaga 2*. Resultaten från den undersökningen utgör ett kompletterande underlag till Stelacons rapport samt remissvaren, då den ger en bild av hur personer med funktionsnedsättning konsumerar och tillgodogör sig tv-program.

I panelen är inte andelarna som har en viss typ av funktionsnedsättning representativa för hur det ser ut i Statistiska Centralbyråns undersökning om levnadsförhållanden (ULF)¹¹. Det betyder att panelen inte heller representerar fördelningen mellan olika grupper som har en viss typ av funktionsnedsättning i Sverige. Panelen ska därför ses som en stor, men inte representativ, undersökning bland personer med funktionsnedsättning.

¹¹ Det finns ingen generell eller standardiserad definition av funktionsnedsättning men i Statistiska Centralbyråns undersökning om levnadsförhållanden (ULF) finns fem typer av funktionsnedsättningar redovisade och ULF används ofta som en utgångspunkt då det är en stor undersökning med ett representativt urval.

Krav på tillgänglighet för tv-sändningar

FN-konventionen och AV-direktivet

År 2008 antog Sverige FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Genom detta åtog sig Sverige att verka för en teknisk utveckling som leder till universellt utformade produkter (varor, tjänster och kombinationer av dessa), artikel 4. Tillgänglighet är en övergripande princip som ska genomsyra all tillämpning av konventionen, artikel 3. Det finns också en särskild artikel om tillgänglighet, artikel 9. För mediaområdet anges ett ansvar att bereda tillgång till tv-program för personer med funktionsnedsättning, artikel 30.

Sedan år 2010 ålägger också EU medlemsstaterna att uppmuntra leverantörer av medietjänster att succesivt göra sina tjänster tillgängliga för syn- och hörsel-skadade personer i EU:s medlemsländer¹². Detta har resulterat i att den nu gällande radio- och tv-lagen (2010:696) innehåller en bestämmelse om att leverantörer av medietjänster som tillhandahåller tv-sändning, beställ-tv och sökbar text-tv ska utforma tjänsten på ett sådant sätt att den blir tillgänglig för personer med funktionsnedsättning genom textning, tolkning, uppläst text eller liknande teknik. Sedan år 2013 omfattas även sändningar via tråd (kabel och internet), men inte beställ-tv via tråd.

¹² Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/13/EU av den 10 mars 2010 om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster (AV-direktivet)

Krav på public service-bolagen

Regeringen ställer i public service-bolagens sändningstillstånd krav på hur bolagen ska tillgängliggöra sina sändningar för personer med funktionsnedsättning.

Sändningstillstånden omfattar endast marksänd tv, vilket innebär att SVT (Sveriges Television) och UR (Sveriges utbildningsradio) måste uppfylla kraven i denna distributionsform. Att de tillgängliggör program på webben bidrar inte till uppfyllelsen av kraven.

I SVT:s och UR:s sändningstillstånd som gäller till och med 31 december 2013 anges att behoven hos personer med funktionsnedsättning ska beaktas.

Ambitionsnivån när det gäller möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att tillgodogöra sig utbudet ska höjas och tillgängligheten förbättras i syfte att arbeta mot det långsiktiga målet att hela utbudet görs tillgängligt för alla medborgare. Tillgängligheten till program för barn och unga ska prioriteras särskilt. Program ska också produceras för speciella målgrupper och programföretagen ska ha en dialog med de berörda grupperna. Programföretagen ska också fortsatt prioritera god hörbarhet, bland annat genom att vid utformningen av sändningarna beakta att bakgrundsljud kraftigt kan försämra möjligheten för personer med hörselnedsättning att ta del av utbudet. Fler teckentolkade program och försök med syntolkning är en rimlig utveckling mot målet att hela utbudet görs tillgängligt för alla medborgare.

SVT:s programverksamhet för döva ha minst samma omfattning som under den föregående tillståndsperioden. Samtidigt ska ambitionsnivån för sändningarna på teckenspråk höjas. Inriktningen på programverksamheten för döva ska vara att sända främst nyheter, information och kulturprogram på teckenspråk. Barn och ungdomar ska särskilt prioriteras. Målet för tillståndsperioden ska vara att alla program på svenska i SVT1, SVT2 och SVT:s övriga programtjänster ska textas. Textningen ska hålla en hög kvalitet (13 § respektive 12 § i sändningstillstånden). Granskningsnämnden för radio och tv bedömer årligen i efterhand i de så kallade public servicebedömningarna, utifrån redovisningar från SVT och UR, om bolagen har uppfyllt kraven (se avsnittet *SVT:s och UR:s uppfyllelse av kraven på tillgänglighet*).

Enligt radio- och tv-lagen finns det en möjlighet att ställa krav på att leverantörer av medietjänster som tillhandhåller tv-sändningar via tråd (kabel, ip-tv och internet) ska utforma tjänsten på ett sådant sätt att den blir tillgänglig för personer med funktionsnedsättning genom textning, tolkning, uppläst text eller liknande teknik. Något sådant krav finns inte för SVT och UR i dag. Regeringen har i propositionen *Bildning och tillgänglighet - radio och tv i allmänhetens tjänst 2014-2019* (prop. 2012/13:164) föreslagit vilka villkor och riktlinjer som ska gälla för public service-bolagen under kommande tillståndsperiod. Regeringens förslag är att SVT

och UR för samtliga programtjänster som sänds i marknät, via satellit och genom tråd, ska åläggas krav på omfattningen av tillgänglighetstjänsterna. Detta ska göras i form av kvoter. Kraven på SVT och UR ska vara högre än de krav som Myndigheten för radio och tv ställer på TV4. Samtliga tillgänglighetstjänster ska hålla hög kvalitet. Användbarheten hos tjänsterna, särskilt uppläst text, ska utvecklas utifrån ett brukarperspektiv. SVT och UR ska inte ha något kostnadstak för tillgänglighetstjänsterna. Regeringen bedömer vidare att sändningstillstånden för samtliga programföretag även i fortsättningen bör innehålla villkor om programverksamhet för personer med funktionsnedsättning. Möjligheten till ansvarsfördelning programföretagen emellan i fråga om program om och för personer med funktionsnedsättning bör finnas kvar.

Överenskommelse mellan bolagen

SR, SVT och UR får enligt sändningstillstånd och anslagsvillkor fördela ansvaret för olika slags insatser i fråga om program om och för personer med funktionsnedsättningar. I överenskommelsen för 2013 års verksamhet anges bland annat följande.

Ansvar för programtextning och svenskttextning: SVT och UR ansvarar gemensamt för att öka andelen svenskttextade program. UR:s textningspolicy innebär att samtliga nyproducerade program ska vara svenskttextade. UR:s otextade utbud utgörs huvudsakligen av språkprogram som av pedagogiska skäl ska sändas otextade och av repriserna av äldre program. SVT:s otextade utbud består i hög grad av omfattande direktsändningar för vilka det krävs en taligenkännings-teknik för att nå full textning. SVT deltar aktivt i utvecklingen av denna teknik. I avvaktan på denna teknik har SVT antagit målet att utan teknik under tillståndsperioden nå 80 procents textning av utbudet. Programtextning berör i första hand tv. Via företagens webbplatser tillgängliggör dock samtliga bolag, inklusive SR, nyheter och annat programinnehåll även i textform. På UR:s hemsida kan användaren alltid välja om man vill se ett program helt svenskttextat, otextat eller bara med eventuella översättningar textade.

Ansvar för teckenspråksprogram och teckenspråkstolkning: SVT har ett särskilt ansvar för produktion av tv-program för döva. SVT sänder både dokumentärer och magasin samt barn- och ungdomsprogram på teckenspråk. Därutöver ska mängden teckenspråkstolkning öka och ske på valda delar av det allmänna programutbudet för publicering både på webben och i broadcast. UR producerar och sänder under år 2013 både teckenspråkstolkade program och program på teckenspråk och avser att lansera teckentolkning av nyhetsprogram för barn och unga.

Ansvar för uppläst text och syntolkning: SVT ansvarar för utveckling av uppläst text för både SVT och UR. Den tekniska lösningen för tjänsten omfattar allmän-tv-utbud i SVT1 och SVT2. SVT:s ambition är att allt utbud ska omfattas av uppläst text, även översättningstextning i nyhetsprogram. SVT och UR fortsätter den påbörjade försöksverksamheten med syntolkning av program.

SVT:s och UR:s uppfyllelse av kraven på tillgänglighet

Av SVT:s public service-redovisning för år 2012 framgår att andelen textade program i SVT var 71 procent, en ökning från året innan då andelen var 59 procent. År 2012 teckentolkade SVT *Uppdrag granskning* som tillgängliggjordes i SVT2 och på webben. *Mysteriet på Greveholm*, finalen av *Melodifestivalen*, *Mästarnas mästare*, *Det kungliga dopet* samt *Partiledardebatt* teckenspråkstolkades och tillgängliggjordes via webben. Serien *Mot alla odds* syntolkades och sändes i SVT24 samtidigt som "originalsändningen" i SVT1. I Barnkanalen syntolkades serien *Emils sommarlov*. I filmserien *Frizon 2012* på SVT Play visades *Jävla pojkar* som också fanns i en syntolkad version. I redovisningen uppger SVT vidare att de bedriver ett samverkansarbete tillsammans med handikappförbunden för att integrera funktionshinderperspektivet i SVT:s verksamhet. De redogör vidare för SR:s, SVT:s och UR:s årliga temadag 2012 där cirka 100 personer deltog. Under året har SVT haft möte med Sveriges Dövas Riksförbund för att diskutera programbolagets teckenspråkiga utbud samt SVT:s arbete med Öppet arkiv. SVT Teckenspråks personal deltog på den årliga konferensen Dövas dag där en publikdialog med deltagarna organiserades.

Av UR:s public service-redovisning för år 2012 framgår att andelen svenskttextade timmar av UR:s totala sändningsvolym i tv uppgick till 93,4 procent. All nyproduktion svenskttextas utom direktsändningen av *Lilla aktuellt – skola* och språkprogrammen som av pedagogiska skäl sänds textade på sitt respektive språk, liksom program som sänds på teckenspråk. UR sände under år 2012 tre syntolkade serier inom NO-ämnena; *Doktor NO* för årskurs 4-6, *Kemi nästa* för årskurs 4-6 och *Madelens matmyter* för årskurs 7-9. UR sände även *Pinos dagbok* och *Men gud!* som teckenspråksbearbetade sändningar.

Vad gäller dialog med de berörda grupperna uppger UR i redovisningen att programbolaget har ett omfattande kontaktarbete som innefattar att aktivt befinna sig i sammanhang där gruppernas frågor diskuteras, att medverka i nätverk och att ta del av den forskning som pågår. Specialpedagogiska myndigheten (SPSM) är en central samverkanspart. Under år 2012 träffade UR ledningsrepresentanter för SPSM vid två möten för ökad kunskap om målgrupperna och deras behov. UR:s och SPSM:s ledningsgrupper har därefter träffats för att diskutera samarbeten och beröringspunkter som har upptäckts när det gäller UR:s och SPSM:s utbud. UR

uppger vidare att inför produktioner med innehåll riktat till målgrupper med funktionsnedsättning samlas i regel referensgrupper med adekvat kompetens för att få större förståelse för målgruppen och för att diskutera utbildningsinnehåll. UR stod som värd för den årliga temadagen om "Barn, unga och normalitet" som public service-bolagen för sjätte året i rad genomförde i samarbete med Handikappförbunden.

Granskningsnämnden ansåg i sin bedömning av UR:s och SVT:s verksamhet år 2012 att SVT och UR fick anses ha uppfyllt kraven på att ha dialog med de berörda grupperna, att prioritera god hörbarhet, att teckentolka och syntolka program samt texta. Nämnden ansåg dock inte att SVT kunde anses ha uppfyllt kravet på att särskilt prioritera tillgängligheten till program för barn och unga med funktionsnedsättning, men att UR fick anses ha uppfyllt även detta krav (dnr 13/00507, 525 och 533).

Krav på kommersiella aktörer

Myndigheten för radio och tv fattar beslut om hur leverantörer av medietjänster som utgår från Sverige ska tillgängliggöra sitt innehåll för personer med funktionsnedsättning. Vid beslut om omfattning av skyldigheterna ska leverantörernas finansiella förutsättningar och den tekniska utvecklingen av tillgänglighetstjänsterna beaktas. Kraven omfattar inte beställ-tv via tråd. I juni 2011 fattade myndigheten för första gången beslut om krav på tillgänglighet av tv-sändningar på svenska, i marknätet och via satellit. Beslutet föregicks av en kartläggning, med hjälp av konsult, av de tekniska tillgänglighetstjänster som fanns i Sverige och i andra europeiska länder samt omfattningen av skyldigheterna att tillgängliggöra program i dessa länder och vilka beslutmodeller som då användes (tre rapporter av konsulten A-focus, www.mrtv.se).

Från och med den 1 juli 2013 omfattar skyldigheten att tillgängliggöra tv-sändningar även sändningar genom tråd (kabel, ip-tv och webb)¹³. De leverantörer av medietjänster som omfattas av beslutet ska senast den 31 augusti varje år, med början år 2012, redovisa vilka åtgärder de vidtagit för att tillgängliggöra sina tv-sändningar. I beslutet delas leverantörerna och deras programtjänster in i två grupper, dels de med särskilda skyldigheter att tillgängliggöra sändningar, dels de med generella skyldigheter att främja tillgängligheten. För närvarande omfattas endast sändningar på svenska.

¹³ Myndigheten för radio och tv, dnr 13/01448

Särskilda skyldigheter

Vid bedömning av en leverantörs finansiella förutsättningar att tillgängliggöra program beaktar myndigheten programtjänsternas tittartidsandelar. Myndigheten anser det rimligt att leverantörer vars programtjänst har en viss tittartidsandel bör ges särskilda skyldigheter och högre ställda krav på tillgänglighet än de som har en lägre tittartidsandel. En tittartidsandel om en procent eller mer innebär att leverantören åläggs särskilda skyldigheter för den tjänsten. Myndigheten utgår från mätningar av MMS – Mediamätning i Skandinavien, för att avgöra vilka programtjänster som har en tittartidsandel som föregående år motsvarar minst en procent. För år 2010 hade endast TV4 AB, av de kommersiella programföretagen som var etablerade i Sverige, programtjänster med en tittartidsandel om minst en procent. Det gällde då TV4, TV4 Plus En del av TV4-gruppen, TV4 Sport och TV4 Fakta. TV4 AB ålades därför särskilda skyldigheter för dessa fyra programtjänster. Vid 2012 års beslut utökades de särskilda skyldigheterna till att även omfatta TV11. Myndighetens beslut gäller dock från och med den 1 juli 2013 programtjänsterna TV4, 7 En del av TV4-gruppen och TV4 Sport (eftersom TV4 Faktas tittarandel sjunkit under 1 procent och TV11 överlätits till en utländsk aktör).

För dessa programtjänster ska TV4 AB använda textning av förinspelade tv-program, textning av direktsända tv-program och teckenspråkstolkning för att tillgängliggöra ljud. Endast program på svenska omfattas. För att tillgängliggöra bild ska TV4 uppfylla skyldigheten genom syntolkning och uppläst text. TV4 får vid sidan av dessa skyldigheter också uppfylla skyldigheterna med liknande tekniker.

Omfattningen av skyldigheterna ska, i syfte att nå en hög nivå på tillgängligheten, succesivt öka från år till år. Nytt för 2013 års beslut är att TV4 AB får, med beaktande av de aktuella målgruppernas behov, avgöra den närmare fördelningen av tillgängliggörandet mellan marknät, satellit och tråd. Tabell 1 visar omfattningen av skyldigheten för TV4 AB att tillgängliggöra ljud och bild i de programtjänster som omfattas av särskilda skyldigheter. Skyldigheten behöver inte uppfyllas till den del kostnaden för skyldigheten överstiger en procent av nettoomsättningen för den aktuella tjänsten.

Tabell 1: Omfattning av särskilda skyldigheter

Nivå	Ljud	Bild
Nivå 1 1 juli 2011 - 30 juni 2012	25	Försöksverksamhet
Nivå 2 1 juli 2012 - 30 juni 2013	50	Försöksverksamhet
Nivå 3 1 juli 2013 - 30 juni 2014	70	1
Nivå 4 1 juli 2014 - 30 juni 2015	80	2
Nivå 5 1 juli 2015 - 30 juni 2016	90	3

Omfattning av skyldighet att tillgängliggöra ljud och bild för kommersiella aktörer med särskilda skyldigheter, anges i procent av sändningstiden av tv-sändningar på svenska

TV4:s uppfyllelse av särskilda skyldigheter

Myndigheten har till dags dato följt upp TV4 AB:s första år med särskilda krav. Sammanfattningsvis kan sägas att TV4 AB för perioden 1 juli 2011 till den 30 juni 2012 inte uppfyllde samtliga krav i beslutet. Programföretaget uppfyllde kravet i sändningstillståndet om att texta alla icke-direktsända tv-program på svenska men hade under perioden inte använt sig av alla tre teknikerna textning av förinspelade program, textning av direktsända tv-program och teckenspråkstolkning. TV4 AB hade inte heller bedrivit försöksverksamhet för att tillgängliggöra bild (syntolkning, uppläst text eller liknande teknik) i samtliga programtjänster. TV4 AB förelades därför att följa beslutet. Om beslutet inte följs kan bolaget komma att föreläggas med vite.

Generella skyldigheter

Även de leverantörer av medietjänster som har en tittartidsandel lägre än en procent ska främja tillgängligheten av sina tv-program på svenska för personer med funktionsnedsättning. Ett sådant främjande ska ske genom textning, teckenspråkstolkning, syntolkning, uppläst text eller liknande teknik. Det innebär att en leverantör med generella skyldigheter själv avgör vilken eller vilka av teknikerna som ska användas och i vilken närmare omfattning det ska ske.

Antalet leverantörer av medietjänster och programtjänster som omfattas av generella skyldigheter har ökat under de tre år som regleringen har funnits. Ökningen mellan år 2012 och 2013 beror på att kraven även kommit att omfatta sändningar via tråd.

Nedan visas hur många leverantörer och tjänster som omfattats av generella skyldigheter.

- År 2011: 28 leverantörer och 65 programtjänster
- År 2012: 29 leverantörer och 85 programtjänster
- År 2013: 72 leverantörer och 126 programtjänster

För de som har tillstånd att sända tv-program i marknätet med tillståndsvillkor som innebär högre krav på tillgängliggörande än de som anges i beslutet från den 23 juni 2011 gäller de tillståndsvillkoren för sändningar i marknätet. TV4 AB ska därför texta alla icke-direktsända rikssända svenska tv-program i programtjänsterna TV4 HD och TV4 Film. Dessa villkor gäller till 31 mars 2014.

Uppfyllelse av generella skyldigheter

För den första redovisningsperioden, den 1 juli 2011 till den 30 juni 2012, uppfyllde endast två leverantörer av programtjänster de generella skyldigheterna. TV4 AB uppfyllde kravet för programtjänsterna TV4 HD, TV4 Film, TV4 Komedi och TV11 genom att texta icke-direktsända svenska program. Även Kanal Global Television AB uppfyllde kravet genom textning. Övriga 12 programtjänster som omfattades av den generella skyldigheten, för sina sammanlagt 34 programtjänster, uppfyllde inte kravet.¹⁴

Krav på brittiska programtjänster

Även de programbolag som vänder sig till en svensk publik men som lyder under brittisk lagstiftning ska från år 2014 uppfylla krav från den brittiska regleringsmyndigheten Ofcom att tillhandahålla tillgänglighetstjänster. Ofcom publicerade i december 2012 en lista över de tv-kanaler som omfattas. Se tabell 2 över vilka kanaler och programföretag det gäller.¹⁵

¹⁴ Myndigheten för radio och tv 2012: *Redovisning av hur leverantörer av medietjänster tillgängliggjort tv-program på svenska för personer med funktionsnedsättning under perioden 1 juli 2011 – 30 juni 2012* (dnr. 12/01515), s. 3

¹⁵ Ofcom 2012: *Non-domestic television channels required to provide television access services in* 2014, s. 5

Tabell 2: Tv-kanaler under brittisk lagstiftning

Programföretag	Kanal
SBS Broadcasting Networks Limited	Kanal 5 Kanal 9
Discovery Communications Europe Limited	The Discovery Channel
The Walt Disney Company Limited	The Disney Channel
Viasat Broadcasting UK Limited	TV3 TV6 TV8

Skyldigheten att tillgängliggöra programmen ska öka successivt under en tioårsperiod. Se tabell 3 för vad som ska gälla under åren ett, fem och tio.

Tabell 3: Omfattning av skyldigheter enligt Ofcoms beslut

År	Textning	Teckenspråkstolkning	Syntolkning
1	10	1	2
5	60	3	10
10	80	5	10

Skyldigheten att tillgängliggöra program för svenska kanaler som lyder under brittisk lagstiftning, angivna i procent av programtiden. Reklam omfattas inte.

Ofcom förväntar sig att programbolagen ser till att tjänsterna når den största andelen av hushållen oavsett om hushållen tar del av tjänsterna via marknät, satellit eller kabel. Skyldigheterna behöver inte uppfyllas till den del de överstiger en procent av bolagets omsättning.¹⁶

¹⁶ Ofcom 2012: *Access services on non-domestic channels*, s.25f

Kartläggning av tekniska lösningar för tillgänglighetstjänster

I detta kapitel beskrivs olika tekniska lösningar för att tillhandahålla tillgänglighetstjänster för tv-program. Textning, uppläst text, syntolkning och teckenspråkstolkning är de tjänster som är etablerade på marknaden i Sverige och internationellt. Det pågår utveckling av befintliga och nya tjänster, dessa beskrivs i avsnittet *Framtida lösningar*. I kapitlet *Användbarhet och förutsättningar att nå användarna* beskrivs i vilka tv-kanaler tjänsterna förekommer, hur tjänsterna fungerar för användarna och vilka synpunkter användarna har på hur de fungerar och bör fungera.

Tabellen på följande sida är en sammanställning tillgänglighetstjänster och dess målgrupper. Den är hämtad från rapporten *Making Television Accessible*¹⁷ och kompletterad med de målgrupper som identifierats i kartläggningen. Därefter följer en beskrivning av de olika tjänsterna och alternativa tekniska lösningar.

¹⁷ Looms, Peter Olaf 2011: *Making Television Accessible*, G3ict- ITU, s.17f

Tabell 4: Tillgänglighetstjänster och målgrupper

Tjänster	Målgrupper	Användarnas förutsättningar
Textning – program på modersmål, svensktextning	<p>Personer som</p> <ul style="list-style-type: none"> • är döva • har hörselnedsättning • har svårt att förstå talspråk • befinner sig i ett sammanhang där ljudet är ett problem, exempelvis där tv-ljudet är svårt att uppfatta (allmänna kommunikationer, barer, hemma när familjemedlemmar sover) 	Genomsnittlig läsförmåga eller bättre
Textning – program på främmande språk, översättningstextning	<p>I tillägg till målgruppen ovan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Personer som inte förstår det sända språket 	Genomsnittlig läsförmåga eller bättre
Teckenspråkstolkning	<p>Personer som</p> <ul style="list-style-type: none"> • är födda döva • har kognitiva funktionsnedsättningar 	Kunna förstå det aktuella teckenspråket
Syntolkning	<p>Personer som</p> <ul style="list-style-type: none"> • är blinda • har svåra synnedsättningar • som önskar följa ett tv-program utan att titta på skärmen • som får stöd av att en röst beskriver det som sker i bild - t.ex. kognitiva funktionsnedsättningar 	Genomsnittlig hörsel Förståelse för det språk som talas
Uppläst text	<p>I tillägg till målgruppen ovan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Personer som inte förstår det sända språket eller inte kan läsa undertexten 	Genomsnittlig hörsel Förståelse för det språk som talas

Textning

Textning är den vanligaste tillgänglighetstjänsten i Sverige och innebär att svensk text som återger vad som sägs i programmet visas i bilden, vanligtvis i dess nederkant. Textning kan antingen innebära textning av ett program som sänds på svenska eller översättningstextning av program som sänds på ett främmande språk. Textning kan även produceras genom så kallad direkttextning som innebär att det som sägs i en direktsändning textas simultant.

Textning kan vara dold eller öppen. Med dold text avses att textning endast visas i tv-programmet om konsumenten aktivt väljer att se den. Öppen text avser textning som inte går stänga av, det vill säga att den inte är valbar.

Det finns olika tekniska lösningar för att tillhandahålla textning, se tabell 5 nedan.

Tabell 5: Tekniska lösningar för textning

Utsändning och mottagning	Teknisk lösning
Dold text (valbar)	<ul style="list-style-type: none">• Text-tv-textning• DVB-textning• Valbar textremsa på webben (egenutvecklade lösningar)
Öppen text (ej valbar)	<ul style="list-style-type: none">• Inbränd text

Texten skulle också kunna tas emot via en separat enhet som exempelvis en mobiltelefon.

I Sverige finns det två huvudsakliga tekniker för dold textning, DVB-textning och text-tv-baserad textning. Öppen text är så kallad inbränd text och visas alltid i tv-bilden och den kan inte väljas bort av konsumenten. För play-tjänster har programbolagen utvecklat sina egna lösningar för dold text som i de flesta fall bygger på befintlig text-tv-text.

Direkttextning av direktsända program görs antingen manuellt eller automatiserat med hjälp av program för taligenkänning, även kallat tal till text, vilket betyder att en person läser in texten och en dator skriver texten automatiskt. Den direkttextade texten visas i Sverige via text-tv och fungerar därmed som dold text.

Svensktextning av förinspelade program

Textning av svenska program används främst av personer som är döva eller har en hörselnedsättning, men kan även vara till nytta för andra grupper som till exempel personer med svenska som andraspråk eller personer som har problem att förstå talspråk. Textning är också användbart för alla människor som vistas i en miljö där

man inte vill eller kan tillgodogöra sig tv-ljudet, som i bussar, tåg, barer eller i hemmet när familjemedlemmar sover.

Svensktextning av de flesta förinspelade program som sänds på svenska görs i linjär marksänd tv, kabel-tv, ip-tv och satellit tillgänglig genom en viss text-tv-sida. En alternativ lösning för svensktextning på dessa plattformar är DVB-textning. DVB-standarden har stöd för upp till nio parallella textremsor och ger konsumenten möjlighet att välja mellan de olika textalternativen "svensk text" eller "beskrivande text" (se även avsnittet *Användning av tv-standarder*). Olika text-tv-sidor kan erbjuda olika textalternativ för ett och samma program, på liknande sätt som DVB-text. Nyare tv-apparater känner av om det finns text-tv-textning, det vill säga att man slipper ange sida vid kanalbyte, man trycker bara på fjärrkontrollen.

DVB-textning har valts bort av flera programbolag bland annat på grund av att den inte fungerar med analog kabel-tv-sändningar och att inte alla boxar har stöd för DVB-textning.

Svensktextningen i play-tv-tjänsterna fungerar olika. Vissa play-tv-tjänster har byggt in en valbar textning där textningen enkelt sätts på med en knapptryckning (T). På vissa play-tv-tjänster finns även möjligheten att ändra storlek och bakgrund på texten. I SVT:s fall är textningen på SVT Play i grunden samma text som används för text-tv-textningen. Andra play-tv-tjänster har ingen textning av svenska program.

Översättningstextning av utländska program

Översättningstexterna är för de flesta tv-kanaler i Sverige inbrända i tv-bilden och därmed en del av bilden vilket betyder att konsumenten inte kan välja att slå av eller på textningen. DVB-textning används av vissa betal-tv-kanaler. I princip allt utländskt tal i svenska tv-program har översättningstext som fungerar på alla distributionsplattformar.

Direkttextning av svenska program

Textning av direktsända program görs antingen manuellt av en operatör som följer sändningen och producerar texten i realtid eller automatiserat med hjälp av program för taligenkänning, även kallat tal till text, vilket betyder att en person läser in texten och en dator skriver texten automatiskt. Den direkttextade texten visas i Sverige via text-tv och fungerar därmed som dold text.

Direkttextning fungerar inte i linjär tv på webben i dag, däremot fungerar det på övriga plattformar (september 2013). SVT arbetar dock för närvarande med en lösning för att kunna direkttexa program även på SVT Play och tester pågår.

Det finns i huvudsak tre metoder för att manuellt producera undertexter i realtid. De två första baseras på tekniker för snabbskrift. Dessa kan användas för att exakt återge det som sägs i sändningen, men detta kan vara olämpligt för undertexter om personerna i sändningen talar fort och därför måste operatören göra ett visst urval i vad som ska skrivas.

Den första metoden, med fonetiska tangentbord, exempelvis Palantype- och Stenographsystemen, används genom att en operatör "skriver" en serie av fonetiska koder som representerar tal, och mjukvara översätter den informationen till löpande text. Med denna metod kan en tränad operatör producera undertexter med hög hastighet, men komplicerade ord och namn kan vara svåra att översätta till text. För att producera undertexter med få felaktigheter krävs avancerad felkorrigering och en omfattande ordbok i den mjukvara som används.

Den andra metoden är att använda ett system som baseras på stavelser, exempelvis Velotype eller Veyboard. Varje stavelse i ett ord utgör ett nedslag på tangentbordet, vilket gör det snabbare än att skriva på ett vanligt tangentbord. Dessa system anses vara något långsammare än de fonetiska, men är inte beroende av omfattande ordböcker eftersom operatören skriver ut orden själv.

Den tredje metoden är att använda ett vanligt Qwerty-tangentbord. Ovanliga stavningar är inget problem eftersom operatören skriver ut varje bokstav för sig. Denna lösning är dock mycket långsammare än de två andra alternativen.

Taligenkänning

I Storbritannien och Danmark används automatiserad taligenkänning. Metoden bygger på en så kallad skuggtalare (respeaking) som läser in den text som ska visas i bild. Med hjälp av ett taligenkänningsprogram överförs sedan talet till text. En automatiserad taligenkänning i Sverige förutsätter att en svensk språkdatabas med stora mängder systematiskt inspelat och transkriberat tal finns tillgänglig. Institutet för språk och folkminnen har i samarbete med bland annat SVT och PTS tagit fram ett beredningsunderlag till Kulturdepartementet om hur formerna för drift och samordning för en nationell språkdatabas kan utvecklas. Förslaget överlämnades till Kulturdepartementet hösten 2012. I regeringens proposition *Bildning och tillgänglighet – radio och tv i allmänhetens tjänst 2014 – 2019* framgår att regeringen anser att en utveckling av en nationell språkinfrastruktur för talbaserade tjänster främjar och stödjer vidareutvecklingen av språkteknologi som ökar tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. Regeringen avser att ge i uppdrag till PTS att i samråd med Institutet för språk och folkminnen och SVT starta ett pilotprojekt för detta arbete.

Enligt flera aktörer skulle tekniken med automatiserad taligenkänning kunna öka andelen direkttextade program. Bristen på utbildad personal som kan använda snabbskriftstangentborden anges som en flaskhals. Några aktörer anger att tekniken med automatiserad taligenkänning dessutom skulle öka produktiviteten. Det skulle sannolikt räcka med en person som talar in ett program medan det i dag krävs två personer som byter av varandra för att direkttexta ett program med snabbskriftstangentbord. Kvaliteten skulle dessutom sannolikt bli högre.

I remissrundan har Handikappförbunden betonat att en språkdatas är ett angeläget område för utveckling i ett bredare perspektiv, där direkttextning endast är ett av flera användningsområden, men att det vore möjligt att direkttexta mer med befintlig teknik. Regionala sändningar innehåller få direktsända intervjuer. Det mesta är förinspelade inslag och en nyhetsuppläsare som använder manus. Sändningarna skulle därför kunna textas redan i dag i större utsträckning, utan respeaking. I till exempel Schweiz, med fyra officiella språk, används respeaking i nyheter, men bara när det behövs. I övrigt förbereds textningen av innehållet innan sändning. Handikappförbunden anger vidare att det även finns lösningar för att direkttexta på webben som skulle kunna användas för de regionala sändningarna.

Uppläst text

Uppläst text innebär att översättningstexten i program på främmande språk blir uppläst, oftast av en syntetisk röst. Uppläst text används bland annat av synskadade och personer med kognitiv funktionsnedsättning som läs- och skrivsvårigheter. Personer som lär sig svenska har också nytta av uppläst text. Tjänsten är ett stöd för alla som av olika anledningar har svårt att läsa den svenska översättningstexten.¹⁸

Den upplästa texten kan tillhandahållas med olika lösningar. Antingen har användaren en digitalbox som kan hantera den upplästa texten eller så behövs dubbla digitalboxar. Den upplästa texten kan också tas emot via en separat enhet som exempelvis en mobiltelefon, se tabell 6.

¹⁸ Kvistholm, Thrane, Lisbet 2013: *Text-to-Speech on Digital TV. An Exploratory Study of Spoken Subtitles on DR1Syn*, s. 2 och 86

Tabell 6: Tekniska lösningar för uppläst text

Utsändning och mottagning	Teknisk lösning
Dubbla boxar	<ul style="list-style-type: none">• Ett separat ljudspår med uppläst text levereras till en separat digitalbox.
Uppläst text via annan enhet	<ul style="list-style-type: none">• Ett separat ljudspår levereras till en annan enhet än tv-mottagaren. En signal i tv-sändningen skulle kunna indikera att ljudspår med uppläst text finns valbart genom en annan enhet, t.ex. mobiltelefon.
En box	<ul style="list-style-type: none">• Broadcast mix - ljudspåret med uppläst text mixas med övrigt ljudspår innan utsändning.• Receiver mix – ljudspåret med uppläst text mixas i digital-tv-boxen.

SVT har två kanaler som sänder uppläst text; SVT1 Uppläst text och SVT2 Uppläst text. Tv4 Tolken sänder också program med uppläst text. För SVT:s kanaler som sänds med standardupplösning levereras ett separat ljudspår till en separat digitalbox. Konsumenten behöver då ha två olika digitalboxar som används samtidigt. Den ena boxen ansluts till tv-apparaten och man väljer exempelvis SVT1 medan den andra boxen ansluts till exempelvis hörlurar och man väljer SVT1 Uppläst text. Uppläst text sänds i detta fall ut som separat programtjänst där endast ljudet sänds, utan bild.

För lösningen med en box finns funktionerna broadcast mix och receiver mix. De är samma för tjänsterna uppläst text och syntolkning. Användaren trycker på AD (audio description) på fjärrkontrollen för att aktivera tjänsten. För SVT:s kanaler som sänds med hd-upplösning (high definition) finns möjligheten att använda receiver mix för uppläst text. Ljudspåret med uppläst text mixas då i digital-tv-mottagaren och dubbla boxar behövs inte. Tekniken möjliggörs genom uppgraderingen till nyare standard för ljudöverföring som gör det möjligt att mixa ljudet för den upplästa texten med originalljudet. Genom receiver mix kan användaren välja uppläst text samt justera volymen för ljudspåren separat. Det förutsätter dock att man har en hd-box som kan hantera uppläst text. I dagsläget har vissa modeller av de nyare boxarna för marknätet denna möjlighet. Studier som utfördes av NorDig år 2012 visar att alla de vanligaste digitala tv-mottagarna på marknaden är kompatibla med broadcast mix, men mindre än hälften kan hantera receiver mix korrekt¹⁹.

¹⁹ Looms, Peter Olaf 2013: *Business Case for Spoken subtitles for TV programmes in foreign languages in Denmark: summary*

Broadcast mix innebär att ljudspåret med den upplästa texten mixas med originalljudet innan utsändning. Vid broadcast mix är det därmed inte möjligt för användaren att justera exempelvis ljudvolymen för den upplästa texten separat.

Uppläst text fungerar för närvarande i marknät (Teracom/Boxer), digitalt kabelnät (Com Hem) och satellit (Canal Digital) samt på webben (TV4 Tolken). Analoga kabel-tv-nät kan endast bära ett ljudspår per programtjänst och fungerar inte för uppläst text.

Teckenspråkstolkning

Teckenspråkstolkning innebär att en person som talar teckenspråk översätter det talade språket till teckenspråk. Teckenspråkstolkning används främst av döva och personer med hörselnedsättning som använder teckenspråk för att kommunicera, men även av vissa personer med olika kognitiva funktionsnedsättningar.

Det är viktigt att skilja på program producerade på svenskt teckenspråk (med personer som talar teckenspråk) och program som tolkas från talad svenska till svenskt teckenspråk. Tjänsten teckenspråkstolkning avser det sistnämnda.

Teckenspråkstolkningen spelas i de flesta fall in i förväg och en tolk syns i en del av bildskärmen. Tolkningen kan också ske live, det vill säga att man placerar en teckenspråkstolk bredvid den som pratar och låter kameran fånga båda. Man kan även livetolka ett direktsänt program på distans. I det fallet står tolken i en studio och ser sändningen i realtid. Tolken tolkar vad som sägs och sändningen sänds vidare via internet med tolken i bild.

Det finns olika tekniska lösningar som innebär att teckenspråkstolkningen antingen är öppen, det vill säga att teckenspråkstolken hela tiden syns i bild, eller dold, det vill säga att teckenspråkstolkningen är valbar, se tabell 7.

Tabell 7: Tekniska lösningar för teckenspråkstolkning

Utsändning och mottagning	Teknisk lösning
Öppen teckenspråkstolkning (ej valbar)	<ul style="list-style-type: none">Separat parallellsönt tv-program. Förmixat program där teckenspråkstolken hela tiden syns i bild.
Dold teckenspråkstolkning (valbar)	<ul style="list-style-type: none">Teknik för webb där en huvudvideo sänds i en kanal och teckenspråkstolken i en annan och sedan mixas kanalerna på tittarnivå.

Teckenspråkstolkning i svensk tv använder teknik där tolken hela tiden syns i bild. När det gäller förinspelade program parallellsänds det teckenspråkstolkade programmet i en separat tv-kanal eller på webben som ett separat program och användaren kan välja att se det ordinarie programmet eller det teckenspråkstolkade programmet. Tjänsten fungerar på alla distributionsplattformar och är mest utvecklad i play-tv-kanalerna, där TV4 Tolken är ett exempel, se www.tv4tolken.se.

Dold teckenspråkstolkning är under utveckling (se avsnittet *Framtida lösningar*). Det finns dock teknik framtagen i Sverige för sändningar på webben, vilken ger användaren möjlighet att dölja teckenspråkstolkningen eller se den på valfri plats på skärmen och med valfri storlek. Tekniken ger möjlighet att sända en huvudvideo i en kanal och teckenspråkstolken i en annan och sedan mixa kanalerna på tittarnivå.²⁰

Teckenspråksgestaltning innebär en mer scenisk och dramaturgisk tolkning. Exempel på teckenspråksgestaltade program är finalen av *Melodifestivalen* i SVT (se till exempel aveproduktion.se/flow/Samples.html).

Syntolkning

Syntolkning innebär att en muntlig beskrivning av det som sker i bilden fogas in i ett program eller en film. En berättarröst beskriver vad som syns och sker i bild. Syntolkning används främst av synskadade personer, men kan även vara till nytta för personer som ser men som upplever det som ett stöd att en röst beskriver vad som händer i bilden, som till exempel personer med kognitiva funktionsnedsättningar.

Det extra ljudspåret med syntolkningen spelas i de flesta fall in i förväg, men kan också göras i realtid. Det finns olika sätt att tillhandahålla syntolkning till användaren. I öppen syntolkning är tolkspåret mixat med det vanliga ljudet. Med dold syntolkning ligger ljudspåret separat och användaren kan välja att aktivera syntolkningen, se tabell 8.

²⁰ Westreamu 2010: *Slutrapport: Livesändningar från Almedalen, med dold teckenspråkstolkning och textning*

Tabell 8: Tekniska lösningar för syntolkning

Utsändning och mottagning	Teknisk lösning
Öppen syntolkning (ej valbar)	<ul style="list-style-type: none">• Separat parallellsönt tv-program. Förmixat program där syntolken hörs hela tiden.
Dold syntolkning (valbar)	<ul style="list-style-type: none">• Broadcast mix - ljudspåret med syntolkning mixas med övrigt ljudspår innan utsändning.• Receiver mix – ljudspåret med syntolkning mixas i digital-tv-boxen.

Syntolkningen skulle också kunna tas emot via en separat enhet som exempelvis en mobiltelefon.

TV4 erbjuder syntolkade program i sin play-tv-tjänst TV4 Tolken och SVT genomför i samarbete med UR tester med syntolkning.

De syntolkade program som sänds i Sverige distribueras som ett separat parallellsönt program och är vanligen förinspelade. Syntolkningen är förmixad med originalljudet, och man kan därmed inte välja att stänga av syntolkningen. Även parallellsända direktsändningar förekommer. Syntolkade program som parallellsänds fungerar på alla distributionsplattformar.

Receiver mix innebär att ljudspåret med syntolkningen mixas i digitalboxen. Genom receiver mix kan användaren välja syntolkning samt justera volymen för ljudfilen separat. Broadcast mix innebär att ljudspåret med syntolkningen skickas förmixad med originalljudet, och den är därmed inte justerbar. Studier som utfördes av NorDig år 2012 visar att alla de vanligaste digitala tv-mottagarna på marknaden är kompatibla med broadcast mix, men mindre än hälften kan hantera receiver mix²¹. Broadcast mix och receiver mix fungerar inte i analoga kabel tv-nät som endast kan bära ett ljudspår per programtjänst.

Syntolkning utvecklas i play-tv-kanalerna, där TV4 Tolken är ett exempel. För att syntolka ett program behövs ett syntolkningsmanus och en person som talar in syntolkningen. Syntolken talar i de pauser som finns i ett program, det vill säga när det inte förekommer någon dialog. Texten kan även läsas in av en syntetisk röst. I vissa förinspelade produktioner stannar bilden för att syntolken ska ha tid att tolka.

²¹ Looms, Peter Olaf 2013: *Business Case for Spoken subtitles for TV programmes in foreign languages in Denmark: summary*

Produktionerna i Sverige sker med mänsklig röst, vilket enligt programbolagen medför att det är relativt kostsamt att producera syntolkade program. Intervjuade leverantörer av syntolkningstjänster uppger att de arbetar med att effektivisera produktionen. Alternativet till en mänsklig röst är inläsning med en syntetisk röst. Vilken teknik som är bäst lämpad beror på vilken typ av produktion det handlar om, exempelvis om syntolkningen görs på en förinspelad produktion eller ett direktsänt program.

I Storbritannien, till skillnad mot i Sverige, kan man få dold syntolkning som ett eget ljudspår i sin tv eller digital-box via kabel, satellit eller Freeview (fri-tv i marknätet). BBC, Channel 4 och Sky ska tillhandahålla det syntolkade ljudspåret till minst 20 procent av sina program.

Syntolkning via telefon har prövats av TV4. Testet innebar att användaren ringde upp ett telefonnummer och fick syntolkningen uppläst i luren. Det visade sig dock vara tekniskt problematiskt då ljud och bild inte var synkroniserade.

Hörbarhet

En ökad hörbarhet, så kallad clean audio, refererar till förutsättningarna för lyssnaren att ljudmässigt ta till sig innehållet i tv-program. Tal ska uppfattas tydligt och ha god hörbarhet. Även personer med något nedsatt hörsel ska kunna höra vad som sägs i programmen. Musik och bakgrundsljud samtidigt som tal gör det svårt för personer med hörselnedsättning att urskilja talet. Hörbarhet är inte en tillgänglighetstjänst i bokstavlig mening, men det finns tekniska lösningar för att förbättra hörbarheten.

SVT konstaterar i public service-redovisningen för verksamhetsåret 2012 att det är angeläget att i möjligaste mån göra utbudet tillgängligt för alla. Att kunna uppfatta vad som sägs i ett program är inte alltid en självklarhet. Sedan år 2011 genomför SVT regelbundna uppföljningar och rapporterar hur ljudarbetet genomförs i praktiken. Programbolaget har även en funktion med uppdrag att bevaka och främja ljud- och hörbarhetsfrågorna i programarbetet och medverka i utbildning och seminarier. Tekniska specifikationer för hörbarheten har distribuerats till alla avdelningar på SVT som arbetar mot externa producenter.

Äldre personer med hörselproblem kan också störas av varierande upplevd volym (loudness) mellan program i en sändning eller mellan olika kanaler. För vissa personer skapar det obehag när den upplevda ljudstyrkan går upp och ner vid till exempel reklampausar. Sveriges Radio har med stöd av PTS innovationstävling tagit fram en applikation för Iphone där man som användare kan reglera balansen mellan tal och musik för strömmande radio. Den är till för alla lyssnare som upplever att de skulle vilja påverka balansen mellan tal och musik, jinglar eller

bakgrundsljud. Applikationen finns nerladdningsbar för test och utvärdering. Applikationen ska fungera i olika operativsystem och med olika operatörer i mobiltelefon och dator. Syftet är också att tjänsten ska finnas på internet och på de traditionella distributionsplattformarna för både radio och tv.²²

Andra svårigheter är att många äldre upplever att de talar för fort på tv:n och att de därför inte hör. Japanska forskare har utvecklat radio- och tv-mottagare där användaren kan sänka hastigheten på talet men behålla röst-tonhöjd och kvalitet utan att överskrida programtiden²³.

Det finns uppskattningsvis cirka 1,4 miljoner hörselskadade i Sverige²⁴, och en ökad hörbarhet i tv-sändningar skulle underlätta för en stor andel hörselskadade. Hörbarhet underlättar även för hörande personer, till exempel för personer som lär sig svenska eller personer som vistas i en stökig miljö. Även personer med synned-sättning har behov av en god hörbarhet. Hörselskadades Riksförbund betonar i sitt remissvar att hörbarheten i programmen måste förbättras genom ny teknik och ökad kunskap om hur bakgrundsljud samtidigt med tal, samt höga ljudeffekter, påverkar hörbarheten.

Framtida lösningar

Den snabba teknikutvecklingen gör det möjligt att använda nya tekniker och plattformar än tidigare. Nya lösningar är under utveckling. Exempel på sådana tekniker är funktioner som gör det möjligt att göra individuella val kring ljudmix, typsnitt och färger. Textning där bakgrund, storlek, färg och kontraster samt position kan regleras av användaren kan komma att lanseras inom de närmsta åren och användas i HbbTV och liknande teknik²⁵.

Den japanska lösningen med radio- och tv-mottagare där användaren kan sänka hastigheten på talet, samt hörbarhetsapplikationen som beskrivs i avsnittet ovan, där användaren kan reglera balansen mellan det talade ljudet och övrigt ljud, är ytterligare exempel på funktioner med individuella inställningar.

I dag har tv-konsumenterna flera skärmar i hemmet och konsumentbeteendet förändras. I takt med att vi har tillgång till fler mediekanaler och plattformar är det

²² Sveriges Radio 2013: *Slutrapport projektgenomförande – Sveriges Radio*, s. 1f och s.19 samt PTS 2013: Faktablad om projekt i PTS innovationstävling: *Hörbarhetsförbättringar i radio*

²³ Atsushi Imai, Tohru Takagi, and Hiroyuki Takeishi 2005: *Development of Radio and Television Receiver with Functions to Assist Hearing of Elderly People*, IEEE Transactions on Consumer Electronics, Vol. 51, Nr. 1, Februari 2005. s. 268-272

²⁴ Hörselskadades Riksförbund (HRF), se även not 9

²⁵ Dosch, Christoph: *Broadcasting and Interactivity - Access Services for all*, 2nd European Conference Media4D, Paris, Frankrike, 2013-03-29

vanligt att man tittar på tv i en skärm samtidigt som man konsumerar eller kommunicerar i en annan skärm, via en bärbar dator, surfplatta eller smart telefon (second screen). Detta ger även fler möjligheter att kombinera tv-tittande på den första skärmen med en tillgänglighetstjänst på en andra skärm.

Konvergens mellan internet och traditionell tv i exempelvis smarta tv-apparater, påverkar också utvecklingen. Hybrid-tv-lösningar skulle till exempel kunna innebära möjlighet att välja teckenspråkstolkning som ett alternativ i sändningen, som en bild i bild lösning, som då skulle levereras via internetuppkopplingen.²⁶

Nya tekniker för att tillhandahålla tillgänglighetstjänsterna via internet, i datorer, mobiltelefoner och surfplattor, utvecklas. Internet fungerar bra för att pröva och utveckla nya tillgänglighetstjänster på ett kostnadseffektivt sätt. Ett antal projekt har fått stöd inom ramen för PTS innovationstävling Innovation för alla. Några exempel är:

- Syntolk Centralen är en molntjänst där det ska bli enklare att tillhandahålla och ta del av tv-program med syntolkning. Programbolagen kan beställa syntolkning av program via tjänsten. Målgrupp i första hand personer med synnedsättning men även personer med kognitiv funktionsnedsättning.²⁷
- Movie Talk är en teknisk lösning för uppläsning av textremsan på bio. Det är en applikation för smarta telefoner och surfplattor som gör det möjligt att få texten på filmduken uppläst i hörlurar genom wifi i biosalongen. Användaren lyssnar i sin mobiltelefon eller annan enhet med IOS- eller Android-system. Tekniken fungerar även för syntolkning. För att applikationen ska kunna börja användas i verkligheten krävs att textuppläsningen och syntolkningen finns med på den digitala filmen som skickas till biograferna, samt att det i biosalongen finns en särskild dator som kan strömma ut ljudet i salongen. Det innebär att filmproducenter, filmdistributörer och biografägare måste involveras innan lösningen kan börja användas. I en ny innovationstävling som PTS har utlyst om tillgängliga medier har en utveckling av uppläst text för tv fått stöd till en förstudie som bygger vidare på bioapplikationen.²⁸

²⁶ Dosch, Christoph: *Broadcasting and Interactivity - Access Services for all*, 2nd European Conference Media4D, Paris, Frankrike, 2013-03-29, s.13

²⁷ PTS 2013: Faktablad om projekt i PTS innovationstävling: *Vinnare i PTS innovationstävling - tema Användbara medietjänster*, Faktablad om projekt i PTS innovationstävling

²⁸ Dyslexiförbundet FMLS 2013: *Uppläsning av undertext (och syntolkning) på bio: Bakgrund, samt krav och önskemål från användare baserat på erfarenheter från utvecklingsprojekt Talande textremsa på bio*, Dyslexiförbundet FMLS, Sverige.

- Digitalteatern.se är en webbplats som är tänkt att tillhandahålla teaterföreställningar och andra scenkonstrelaterade program direkt till den enskilde användaren, med möjlighet för denne att se föreställningar med kompletterande tillgänglighetsspår som undertext, syntolkning och teckenspråkstolkning.²⁹

Det pågår också effektiviseringar av befintliga lösningar, till exempel teckenspråkstolkning på distans via webbstreaming och nya metoder för att effektivisera syntolkningsprocessen.

För personer med rörelsenedsättning varierar behoven mycket, men generellt handlar tillgängliggörandet mer om att få tillgång till tv-utrustning än själva tillgänglighetstjänsterna. Framtida lösningar som gör att röst- eller ögonstyrning kan användas för att använda en tv-apparat är under utveckling och skulle underlätta, beroende på grad av rörelsenedsättning. Det är en utveckling som på sikt kan göra det lättare för samtliga som ser på tv och vara ett komplement till fjärrkontrollen. Röststyrning finns redan i flera smarta telefoner, surfplattor och som programvara till datorer. Även talande apparater och elektroniska programguider är under utveckling på utrustningssidan vilket skulle underlätta för de som har synnedsättning.

²⁹ Frekvens Produktion AB 2013: *Slutrapport projektgenomförande – Frekvens produktion AB*, s.1

Användbarhet och förutsättningar att nå användarna

Tillgänglig och användbar är två centrala begrepp i denna rapport. Begreppen kompletterar varandra. Ett tv-program med uppläst text kan till exempel vara tillgängligt för användaren, det vill säga att tjänsten finns och gör det möjligt för användaren att ta del av programmet. Om tjänsten är användbar beror på om användaren kan använda den på ett ändamålsenligt, effektivt och tillfredsställande sätt. Tillgänglig tv innefattar båda dessa dimensioner.

För att utvärdera olika lösningars användbarhet samt vilka förutsättningar de har att nå användarna har användartester genomförts på utvalda play-tv tjänster på internet. Användaren har fått ett antal uppgifter att utföra. Användaren har löst uppgifterna och testledarna har observerat hur användaren går tillväga. Därefter har uppgiften diskuterats och jämförts med motsvarande tv-tjänst via marknät, kabelnät, satellit och ip-tv. Resultaten av användartesterna samt gruppdiskussioner och djupintervjuer med användarna ligger till grund för innehållet i detta avsnitt.

Att hitta programmen

Det är inte tillräckligt att sända tillgängliga tv-program. Den som är beroende av tillgängliga sändningar behöver också få information om var de kan hitta sådana sändningar, annars kommer de inte att se på programmen.

Peter Olaf Looms, ordförande för ITU:s fokusgrupp om tillgänglighet till audiovisuella medier (ITU-T FG AVA) beskriver att det finns tre huvudsakliga kommunikationskanaler för att leverera metainnehåll:

- I samma kanal som programinnehållet (i skärmmeddelanden, sponsrade trailers och i gränssnitten för elektroniska användarmanualer vid installation av tillgänglighetstjänster).
- I en separat metainnehållskanal (i EPG, webbplatser eller instruktionsvideos på YouTube)
- Via viral marknadsföring (exempelvis face-to-face kontakter)

Användarna anser att information om vilka tillgänglighetstjänster som finns och vilka tv-program som sänds med tillgänglighetstjänster är bristfällig. Användarna upplever det svårt att hitta information om tillgänglighetstjänster på programbolagens webbplatser och play-tv-tjänster. De önskar tydligare information som visar vilka program som exempelvis är syn- eller teckenspråkstolkade, gärna i form av tydliga flikar på första sidan på programbolagens webbplatser och play-tv-tjänster eller symboler som indikerar ett teckenspråks- eller syntolkat program. Ett annat förslag som kommit fram är en fast spalt i tv-bilagan om vilka program som är tillgängliga. Värt att notera är att användarna gärna ser att programbolagen även informerar om att de inte har en eller flera tillgänglighetstjänster. Programbolagen själva beskriver svårigheter med att få medial uppmärksamhet för de tillgänglighetstjänster de levererar.

När det gäller teckenspråkstolkade program anger flera av användarna att de sällan går in på programbolagens webbplatser eller play-tv-tjänster för att söka efter program som är teckenspråkstolkade. Den informationen sprids snarare via sociala medier.

Användartesterna visar att de flesta användare upplever det som enkelt att hitta ett visst program på respektive play-tv-tjänst på internet, när de väl känner till att detta finns tillgängliggjort och de vet vad de ska leta efter. Antingen skriver de in namnet i sökrutan eller går igenom programkatalogen från a till ö. Användarna upplever generellt ingen skillnad mellan dator, surfplatta och mobiltelefon när det gäller att hitta ett specifikt program. Det handlar snarare om att texten är för liten i mobiltelefonen.

I ett samarbete mellan föreningen Syntolkning Nu och SVT presenteras från den 20 maj 2013 planerade syntolkningar på text- tv på sidorna 287 till 289 under namnet Syntolkcentralen. Olika typer av syntolkade evenemang presenteras som teater-

föreställningar, filmer och andra nöjesevenemang samt program från SVT och UR.³⁰

Den 30 augusti 2013 lanserade SVT och TV4 gemensamma symboler för tillgänglighetstjänsterna textning, uppläst text, syntolkning och teckenspråkstolkning. Symbolerna kommer att användas i tv-rutan, tv-tablåerna och på sikt även på webben. Symbolerna ser ut så här:



Figur 1: Gemensamma symboler för teckenspråkstolkning, syntolkning, textning och uppläst text

Synskadades Riksförbund anger i sitt remissvar att det är ett måste för synskadade att symbolerna även har så kallad "alt text" som skärmläsningsprogram och/eller att talsyntesen kan upptäcka symbolen och läsa upp den.

För att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av programmen krävs också att tv-apparater, digitalboxar, fjärrkontroller med mera görs tillgängliga och användbara för alla. Personer med synnedsättning behöver till exempel talsyntes för att kunna hantera sin tv-apparat, digitalbox, text-tv och så vidare och personer som har en rörelsenedsättning kan exempelvis behöva röst- och eller ögonstyrning.

Om en funktion inte fungerar anger användarna att de antingen mejlar programbolagen eller använder Twitter eller något forum för att sprida information eller få svar. Användarna anger att de gör på samma sätt oavsett om det gäller problem med play-tjänster eller någon annan plattform. Det kan konstateras att användarstöd också är viktigt, det vill säga information om hur användaren kan ta del av tjänsterna och vart de kan vända sig om det inte fungerar. Synskadades Riksförbund efterlyser en telefonsupport hos Myndigheten för radio och tv vad gäller produkter, installation och övriga tillgänglighetsfrågor för tv-tjänster.

Tv-tablån ur ett tillgänglighetsperspektiv

I detta avsnitt visas en tv-tablå över vilka tv-program med tillgänglighetstjänster som sändes den 26 augusti 2013, en slumpmässigt vald dag, i de fem största kanalerna i Sverige. Syftet är att utifrån ett användarperspektiv ge en fingervisning om omfattningen av tillgängliga tv-program. Tablån är inte tänkt att visa en

³⁰ Syntolkning NU, pressmeddelande 2013-05-20: *SVT Text visar vad som syntolkas i landet*

genomsnittlig dag för de respektive programbolagen. En sådan överblick kan inte ges genom att visa upp en specifik dag, eftersom framförallt tjänsterna syntolkning och teckenspråkstolkning inte är dagligt förekommande i alla kanalerna. Just den 26 augusti sände till exempel SVT inte några tolkade program men samma vecka sände bolaget *Uppdrag granskning* teckenspråkstolkat och *Kristallengalan* både teckenspråkstolkades och syntolkades.

De flesta tv-tablåer på marknaden (i papper och på internet) saknar eller innehåller inte fullständig information om vilka sändningar som tillgängliggörs. Därför har myndigheten letat upp informationen och i vissa fall kontaktat programbolagen för att ta reda på vilka sändningar som sändes med vilken tjänst den aktuella dagen.

Textning är den vanligaste tillgänglighetstjänsten. I princip alla utländska program som vänder sig till en svensktalande publik textas i Sverige och även svenska förinspelade program textas i allt högre utsträckning. SVT textar i dagsläget drygt 70 procent av sina sändningar. TV4 textar förinspelade svenska sändningar samt direkttextar delar av det direktsända utbudet. TV3 och Kanal 5 textar svenska förinspelade sändningar.

TV4 parallellsänder syntolkade och teckenspråkstolkade program i sin tjänst tv4tolken.se. Där sänds flera tolkade program i veckan. Programmen finns även sparade och tillgängliga i en katalog efter sändning. SVT erbjuder också ett utbud av syntolkade och teckenspråkstolkade program på svtplay.se samt sänder syntolkade och teckenspråkstolkade program på de traditionella distributionsplattformarna.

Via kanalerna SVT 1 Uppläst text och SVT 2 Uppläst text sänder SVT program med uppläst text från kanalerna SVT1 och SVT2 (även SVT1 HD och SVT2 HD). Alla sändningar med översättningstext omfattas av tjänsten, även svenska förinspelade program som i delar innehåller översättningstext. Allt som är översatt från andra språk sänds med uppläst text i ett separat ljudspår. Det innebär att alla program kan ha uppläst text, det vill säga både helt utländska program och svenska program, där någon emellanåt talar ett utländskt språk. När det finns översättningstext "lyssnar" tjänsten på undertexterna och läser upp dem. I tv-tablåen på nästa sida har därför alla SVT:s sändningar en markering som anger att de sändes med uppläst text.

SVT1

26 augusti 2013

6.00	Rapport	U
6.05	Sportspegeln	U
6.25	Gomorrön Sverige	T U
10.00	Landet runt	T U
10.45	Sverige	T U
11.15	Sportspegeln	U
11.45	VM-rally 2013	U
12.40	Doobidoo	T U
13.40	Rockabillyliv	T U
14.10	Sångpärlor	T U
14.20	Sångkamartjuven	T U
15.50	Gomorrön Sverige-samma drag	U
16.20	Skattjägarna	T U
16.50	Strömsö	T U
17.30	Sverige idag	T U
17.55	Sportnytt	T U
18.00	Rapport	T U
18.10	Regionala nyheter	U
18.15	Livet på ön	T U
18.55	Leverpasteigrabbar	T U
19.00	Kulturnyheterna	T U
19.15	Regionala nyheter	U
19.30	Rapport	T U
20.00	En klassiker	T U
20.30	Bittockig	T U
21.00	Halvbrodern	T U
21.45	Top of the lake	T U
22.45	Public enemies	T U
23.45	Rapport	T U
23.50	Helt hysteriskt 20 år	T U
0.20	AT-läkarna	T U
1.15	Kulturnyheterna	U
4.50	Sverige idag	U
5.15	Minnenas television: Gilberto Gil	T U

SVT2

26 augusti 2013

10.00	Rapport	T U
11.00	Rapport	T U
12.00	Rapport	T U
13.00	Rapport	T U
13.05	Glömda brott	T U
13.15	Vem tror du att du är?	T U
14.00	Rapport	T U
14.05	Fågelvägar	T U
15.00	Rapport	T U
15.05	Erlend och Steinjo	T U
15.30	Sommarandakt	T U
16.00	Rapport	T U
16.05	Filmvår: Rösterna från El-Sayed	T U
17.20	Nyhetsstecken	T U
17.30	Oddasat	T U
17.45	Utliset	T U
18.00	Allvarliga idrottskador	T U
18.45	Brita – livet som det är	T U
19.00	Vem vet mest?	T U
19.30	Uppdrag OS	T U
20.00	Vetenskapens värld	T U
21.00	Aktuellt	T U
21.40	Kulturnyheter	T U
21.45	Regionala nyheter	U
21.55	Nyhetsmanifattning	T U
22.00	Sportnytt	T U
22.15	Fotbollskväll	T U
22.45	Sexy baby	T U
23.45	Agenda	U
0.30	Trädgårdsdag	T U
1.00	Nyheter	U

TV3

26 augusti 2013

6.00	Top model	T
6.55	Nanny	T
7.25	Alla älskar Raymond	T
7.55	Jims värld	T
8.25	Pretty little liars	T
9.20	Våra bästa år	T
10.10	The mentalist	T
11.05	The real housewives of Beverly Hills	T
12.05	Masterchef Australien	T
13.30	Sjukhuset	T
14.00	Project Runway	T
15.00	Top model	T
16.00	The real housewives of Beverly Hills	T
17.00	How I met your mother	T
18.00	Masterchef Australien	T
19.00	Djurakuten	T
20.00	TV3 Dokumentär	T
21.00	The perfect man	T
23.00	Million dollar listing New York	T
0.00	Navy CIS	T
1.00	The mentalist	T
1.55	How I met your mother	T
2.50	Jims värld	T
3.15	Bones	T
4.05	Lois & Clark	T
4.50	Rachel Ray	T
5.35	Nanny	T

TV4

26 augusti 2013

05.50	Nyhetsmorgon	
10.00	Doctors	T
10.50	Doctors	T
11.40	Postkodlingo	T
12.10	Hem till gården	T
12.40	Hem till gården	T
13.10	Holby city	T
14.30	Extreme makeover weightloss	T
15.25	Vad blir det för mat	T
15.55	Grillmästarna	T T*
16.55	Sommar med Ernst	T T*
17.55	Mannen som talar med hundar	T
18.50	Keno	
19.00	TV4Nyheter	T
19.15	Lokala nyheter	
19.20	Vädret	
19.30	Sveriges skönaste gårdar	T
20.00	Idol 2013	T S
21.00	Elementary	T
22.00	TV4Nyheter	T
22.05	TV4Nyheter med ekonomi	T
22.30	Lokala nyheter	
22.35	Sport	
22.50	Väder och nyheter	
23.00	Modern family	T
23.30	Modern family	T
00.00	Idol 2013	T S*
01.00	Medium	T
02.00	Mordutredarens egna fall	T
03.00	House	T
04.05	Hem till gården	T
04.35-05.15	Hem till gården	T

*Reprissändningar som parallellsändes teckenstämplade/synttolkade på tv4tolken.se vid första sändningen. Dessa finns fortfarande tillgängliga på tv4tolken.se (26 september 2013).

Kanal 5

26 augusti 2013

6.05	Pantertanter	T
6.30	Vakna med NRJ/Mix Megapolis morrongång	
9.30	America's funniest home videos	T
9.55	Desperate housewives	T
10.50	Sjunde himlen	T
11.45	Grey's anatomy	T
12.40	Frisörakuten	T
13.40	Ellen DeGeneres show	T
14.35	America's funniest home videos	T
15.05	Suburgatory	T
15.35	Man up!	T
16.05	OC	T
17.05	Grey's anatomy	T
18.00	Suburgatory	T
18.30	Vänner	T
19.00	2 1/2 män	T
19.30	The Big bang theory	T
20.00	En stark resa – med bil	T
21.00	CSI	T
21.55	CSI NY	T
22.55	The Big bang theory	T
23.20	Criminal minds	T
0.15	2 1/2 män	T
0.45	CSI NY	T
1.40	Fringe	T
2.35	Ett fall för Frost	T
4.25	Brothers & sisters	T
5.15	Ellen DeGeneres show	T

T Textning
S Synttolkning
U Uppläst text
T Teckenstämplad

Att ta del av programmen

Upplevelsen av att titta på tv-program varierar beroende på vilka tillgänglighetstjänster man utnyttjar. Användarna är en diversifierad målgrupp med olika typer av behov beroende på funktionsförmåga. Graden av funktionsnedsättning varierar stort inom grupperna hörsel- och synskadade liksom kognitiva funktionsnedsättningar och påverkar användarens behov av tjänster och möjlighet att tillgängliggöra sig tv. Exempelvis har en person med synnedsättning behov av en textning med god kontrast och tydlig vit text mot svart bakgrund. Det krävs även tydliga typsnitt med raka bokstäver och i vissa fall stor storlek på texten. En person som inte hör så bra, men som ser bra, har kanske däremot önskemål om en mer avancerad textning med till exempel färgkoder. Personer med kognitiv funktionsnedsättning kan uppleva att textningen går för fort. Det gäller samtliga kanaler och distributionsformer. Om texten kunde ligga kvar några sekunder längre skulle det underlätta för denna grupp. Dessa skilda behov innebär att lösningar som möjliggör individuella inställningar kan förbättra användbarheten. DVB-textning kan ge vissa sådana individuella valmöjligheter, liksom textningen i vissa play-tjänster.

Individuella inställningar erbjuds endast i begränsad omfattning i dagsläget men utvecklingen internationellt går mot en större flexibilitet. Den tekniska utvecklingen och konvergensen mellan internet och tv kan på sikt innebära möjligheter i form av tv-apparater som kombinerar tv och internet i hybrid-tv-lösningar. Flexibla lösningar som medger individuella inställningar kan förbättra användbarheten genom att det till exempel är möjligt att kombinera flera tjänster, stänga av och på en tjänst, eller anpassa funktionerna efter behov.

Användarna önskar samtidigt enkelhet, att inte behöva särlösningar för att kunna tillgodogöra sig innehållet, som exempelvis är fallet med lösningen med dubbla digitalboxar för tjänsten uppläst text.

Webbsändningar i dator, surfplatta och mobiltelefon

Användarna och funktionshindersorganisationerna är generellt positiva till utvecklingen av tillgängliga sändningar via play-tjänster, men betonar samtidigt att det är av stor betydelse att tillgänglighetstjänsterna även sänds och kan nyttjas genom traditionell tv, eftersom mindre datorvana användare annars skulle stängas ute.

I panelundersökningen som genomfördes år 2013 i Handisams regi (se avsnittet *Metod*) har 96 procent av de totalt 1 512 svarande angett att de tittar på "en vanlig" tv, 42 procent att de tittar på tv på datorn och 12 procent att de tittar på mobilen respektive på surfplattan. Andelen som svarat att de inte tittar på tv utgör 6 procent. Av dessa har några angett att de lyssnar på tv, eftersom de inte kan se.

Synskadades Riksförbund anger i sitt remissyttrande att majoriteten av personer med synnedsättning har svårt eller mycket svårt att hantera dator eller play-tjänster via internet och betydligt svårare med den nya teknikens smarta telefoner och surfplattor.

De användartester som genomförts inom ramen för uppdraget visade att när det gäller personer med synnedsättning kan surfplatta eller mobiltelefon fungera olika bra beroende på graden av synnedsättning. För personer som har en grav synnedsättning eller som är blinda fungerar mobiltelefon ofta bättre med sin lilla yta som det är lätt att greppa med handen. Surfplatta fungerar däremot ofta bättre för personer med synrester då text och bilder är större. Dock kan det finnas problem med vissa skärmläsarprogram som inte fungerar för surfplatta och mobiltelefon. Däremot finns det talsyntes i såväl mobiltelefoner som surfplattor från vissa leverantörer, vilket möjliggör användning för personer med synnedsättning.

När det gäller surfplatta och mobil fungerar tjänsterna olika bland annat beroende på vilket operativsystem som används. I användartesterna upplevde användarna att uppspelningen av program i vissa play-tv-tjänster startar direkt, något de tyckte var negativt. De föredrar att själv få trycka på play så att de hinner läsa informationen på sidan först. Användarna upplevde att teckenspråkstolkning via mobilen fungerar lika bra som via datorn när det gäller tjänsten, men att kvaliteten är sämre.

Tillgängliga program på lika villkor

Användarna anser att det största problemet med teckenspråkstolkning och syntolkning är att för få program tolkas. De tycker att så många program som möjligt bör göras tillgängliga för så många som möjligt.

Användarna anser också att det är viktigt att program görs tillgängliga på samma villkor som för andra personer. Till exempel att syntolkade program är synkroniserade med motsvarande program utan syntolkning. Detta är viktigt för att användarna ska kunna titta tillsammans med andra personer och använda sociala medier i samband med tv-tittandet på samma sätt som andra. Synskadades Riksförbund anger i sitt remissvar att tillgänglighet till tv har stor betydelse i den sociala samvaron. Även synskadade vill ta del av tv-program med sina nära och kära, följa med i samhällsdebatten, ta del av kultur och idrottsevenemang och diskutera tv-program med arbetskamrater eller i skolan.

I följande avsnitt presenteras användbarheten och förutsättningarna att nå användarna för tjänsterna textning, uppläst text, teckenspråkstolkning och syntolkning. Varje avsnitt inleds med en sammanställning av programbolags

lösningar för de olika tjänsterna. Därefter följer användarnas synpunkter samt kortfattade slutsatser för varje tjänst. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om standardisering och interoperabilitet.

Textning

Programbolagens lösningar för textning

Nedan visas de tekniska lösningar som programbolagen använder för textning. I tabellen presenteras de fem största kanalerna i Sverige fördelat på distributionsplattform. Med webb avses sändningar via programbolagens play-tjänster på internet, som tas emot med en dator. Ett streck i tabellen innebär att programbolaget inte har någon lösning för textning.

Tabell 9: Programbolagens lösningar för textning

	Plattformer	SVT1/SVT2	TV4	TV3	Kanal 5
Svensktextning	Marknät Kabel Satellit Ip-tv	Text-tv	Text-tv	Text-tv	Text-tv
	Webb	Valbar	Valbar	-	Valbar
Översättningstextning	Marknät Kabel Satellit Ip-tv	Inbränd	Inbränd	Inbränd	Inbränd
	Webb	Inbränd	Valbar	Valbar*	Valbar
Direkttextning	Marknät Kabel Satellit Ip-tv	Text-tv	Text-tv	-	-
	Webb	På försök	-	-	-

* Möjlighet att välja storlek och svart bakgrund

Användarnas synpunkter

Svensktextning används av personer med nedsatt hörsel som måste läsa för att tillgodogöra sig innehållet i tv-sändningar. Döva använder svensktextning beroende på program och kunnighet i det svenska språket. Svensktextning underlättar även för hörande personer, till exempel för personer som lär sig svenska, personer som vistas i en stökig miljö eller för personer med annan funktionsnedsättning än hörselnedsättning, där textningen medför en förenklad

möjlighet att tillgodogöra sig innehållet. Personer med synnedsättning och kognitiv nedsättning har behov av en tydlig och väl fungerande textning, framförallt översättningstextning.

Målgruppen döva och hörselskadade personer upplever enligt genomförda intervjuer och tester att textning av inspelade svenska tv-program generellt fungerar bra. Resultatet av panelundersökningen där 614 personer har svarat på frågan om hur nöjda eller missnöjda de är med textningen av program på svenska stödjer vad som framkommit i intervjuerna om man tar hänsyn till att frågan innefattar både förinspelade och direktsända program. I panelen har 4 procent svarat att de är mycket nöjda med textningen av program på svenska, 60 procent har svarat att de är ganska nöjda, 21 procent att de är ganska missnöjda och 6 procent att de är mycket missnöjda. Totalt skrev 160 personer en kommentar i det öppna svarsalternativet. Av dessa kommentarer kan bland annat utläsas att de svarande anser att allt för få program textas, att de är missnöjda med att regionala nyheter inte textas och att direkttextningen håller allt för låg kvalitet. Totalt 198 personer har svarat på inom vilka tjänster de märkt förändringar som gör det bättre för dem under det senaste året. Av dessa har 77 procent svarat textade program på svenska (de övriga svaren: teckentolkade program 10 procent, syntolkade program 13 procent, program med uppläst textremsa 7 procent och annat 9 procent). Hörselskadades Riksförbund anger i sitt remissyttrande att svensktextning av förinspelade program under årens lopp har blivit avsevärt mycket bättre och också ökat i omfattning.

I linjär marksänd tv, kabel-tv, satellit-tv och ip-tv fungerar text-tv bra men det är flera som upplever det krångligt att olika kanaler har olika sidnummer för textning på text-tv-sidorna. Det är svårt att hitta rätt, och dessutom att byta kanal när text-tv-textning är påslagen. Positivt är att det på nyare tv-mottagare finns en funktion för automatisk textning där man inte behöver gå in på text-tv vid kanalbyte. Från och med den 1 januari 2014 kommer det att vara samma text-tv-sida för alla SVT:s och TV4:s kanaler, sidan 199³¹.

Användarna upplever att det finns brister i vad som textas. Ibland textas inte allt i ett nyhetsinslag, exempelvis frågorna i en intervju eller namnen på nyhetsankare och intervjuade personer. Svensk textning med olika färg på texten för olika personer och information om exempelvis telefonsignaler skulle öka förståelsen av programmet för många döva och hörselskadade. Detta förutsätter dock att de ser bra. De användare som också har en synnedsättning efterfrågar snarare en tydlig text med en färg som är enkel att urskilja, gärna med svart remsa bakom.

³¹ SVT: pressmeddelande 2013-08-29: *TV4 och SVT i nytt samarbete kring tillgänglighetstjänster*

Informationen om vad som textas och på vilken text-tv-sida man hittar textning kan avsevärt förbättras anser användarna.

Se tabell 10 för en översikt över olika text-tv-sidor som gäller till och med årsskiftet.

Tabell 10: Översikt text-tv-sidor

Tv-kanal	Text-tv sida
SVT 1	199
SVT2	299
SVT24, Barnkanalen	793
Kunskapskanalen	794
SVT World	795
TV3	199
TV4, Sjuan, TV4 Fakta, TV4Film, TV4 Sport	890
Kanal 5	199
Kanal 9	199

Användarna anser att textning ska vara valbar, och de föredrar generellt att textning är förvald i stället för att man aktivt måste välja textning. Generellt önskar användarna att alla program ska vara textade och att textning ska komma upp med automatik, om man inte vill ha textning får man slå av den.

Direkttextning som i dag sker manuellt upplevs av många användare som undermålig. Missnöjet beror på att det är dålig synkronisering mellan text, bild och ljud. Texten är hackig och stämmer inte alltid överens med det som sägs. Flera av de hörselskadade personer som har intervjuats väljer helt bort direkttextade program av den anledningen. Användarna påpekar att textningen av direkt-sändningar är viktig ur ett demokratiskt perspektiv då många annars riskerar att utestängas från exempelvis direktsända partiledardebatter. Flera intervjuade aktörer lyfter fram vikten av en svensk språkdata bas för att stimulera innovationer och lösningar för fungerande taligenkännings-teknologi.

Användarna anser att det är viktigt att kunna följa vad som händer i närområdet genom regionala nyhetssändningar. Regionala sändningar textas inte, varken i SVT:s eller TV4:s regionala sändningar. Enligt programbolagen beror det på tekniska och logistiska begränsningar. TV4 anger i sitt remissyttrande att svårigheten med att texta de regionala sändningarna består i att tekniskt stöd för lokalt nedbruten textning saknas.

Textning av svenska program finns inte på alla play-tv-kanaler, och det varierar om textning är förvald eller inte. Vissa play-tv-kanaler saknar textning helt, medan andra fungerar mycket bra. Användarna anser att det är enkelt att sätta på och stänga av textningen genom att klicka på T i menyn under programmet. I vissa play-tv-kanaler finns även möjlighet att ändra storlek på texten, något som uppskattas av användarna. Ett önskemål är att även direkttextade program ska vara tillgängliga med textning i play-tv-tjänsterna.

Personer med kognitiva funktionsnedsättningar, som exempelvis har läs- och skrivsvårigheter eller utvecklingsstörning, upplever att textningen går för fort för att de ska hinna uppfatta texten. För vissa personer med dyslexi skulle det exempelvis hjälpa om texten visas några sekunder längre för att de ska hinna uppfatta texten.

För personer med synnedsättning är det viktigt att översättningstexten är tydlig på skärmen och har en färg som är enkel att urskilja. Svart remsa är bättre än genomskinlig remsa bakom texten. Det är viktigt att ha rätt typsnitt som gör att den kan läsas av synskadade.

Användarna anser att det övergripande kravet bör vara att alla program på svenska i samtliga programkanaler, inklusive regionala tv-program och play-tjänster, ska textas och att textningen ska hålla en hög kvalitet.

SVT lanserade nyligen "Öppet arkiv" på SVT Play. Flera av programmen saknade då textning. När arkivet lanserades var endast 20 procent av programmen textade. Anledningen till detta är att inga program gjorda före år 1978 och inga barnprogram gjorda före 1995 är textade. Textningen till öppet arkiv måste nyproduceras och detta tar tid enligt SVT.

Ofcom publicerade den 17 maj 2013 ett förslag³² för att förbättra kvaliteten på textning i brittisk tv till nytta för döva och hörselskadade personer. Det är framförallt när det gäller direkttextningen som användarna upplever problem, precis som i Sverige, med hastigheter, synkronisering, noggrannhet och precision. Med nuvarande reglering ska kanaler som når en viss mängd tittare erbjuda textning. Programbolagen ska rapportera andelen textade program till Ofcom. Enligt det nya förslaget ska bolagen även rapportera kvalitetsparametrar. Bland annat i form av hastighet och exakthet i textningen och längden i fördröjning mellan tal och textning. Förslaget var ute för samråd under perioden maj till

³² Ofcom 2013: *The quality of live subtitling, Improving the viewer experience*

juli 2013. Dessa kvalitetskrav kan eventuellt komma att påverka även de svenska bolag som sänder från England (se avsnittet *Krav på kommersiella aktörer*).

Slutsatser – textning

Textning av svenska program fungerar generellt bra i linjär marksänd tv, kabel-tv, satellit-tv och ip-tv. Användarna upplever att det är krångligt att göra kanalbyte då text-tv är aktiverat och att text-tv-sidorna är olika beroende på kanal. SVT och TV4 kommer dock ha samma text-tv-sida för sina textade sändningar från år 2014.

Utvecklingen av tv-mottagare som känner av om det finns text-tv-textning gör att problemet med olika sidor för olika kanaler kommer att lösas i takt med att fler användare byter ut sina befintliga mottagare.

Det är viktigt att texten har rätt typsnitt och färg och ligger kvar tillräckligt länge för att den ska vara tillgänglig för alla.

Användarna är generellt missnöjda med kvaliteten på direkttextningen samt att regionala sändningar inte textas. Alla program textas inte och de program som direkttextas håller ofta för låg kvalitet för att användarna ska välja att titta på programmet. En bra lösning för taligenkänning skulle kunna medföra en högre kvalitet på direkttextningen och att fler program direkttextas. Flera funktionshindersorganisationer anger i sina remissyttranden att det är viktigt att driva den utvecklingen framåt i Sverige. Det är dock värt att nämna att erfarenheter från andra länder visar att även denna teknik kan innebära fördröjningar och inte per automatik löser svårigheterna med direkttextning. I till exempel Danmark är fördröjning som uppstår i direktsändning av taligenkänningstekniken en utmaning³³.

DVB-textning gör det möjligt att på ett enkelt sätt få fram dold text och kan ge fler valmöjligheter, vilket flera användare och funktionshindersorganisationer efterfrågar. Analogt kabelnät är inte kompatibla med DVB och utgör därmed ett hinder för programbolagen att leverera DVB-textning. Programbolagen har i stället valt inbränd text och dold text via text-tv som fungerar via alla distributionsplattformar.

³³ Danske Handicaporganisationer, Vammaisfoorumi, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon och Handikappförbunden 2011: *Medier för alla? Tillgänglighet till tv i Danmark, Finland, Norge och Sverige*, s. 10

Uppläst text

Programbolagens lösningar för uppläst text

Nedan visas de tekniska lösningar som programbolagen använder för uppläst text. I tabellen presenteras de fem största kanalerna i Sverige fördelat på distributionsplattform. Med webb avses sändningar via programbolagens play-tjänster på internet, som tas emot med en dator. Ett streck i tabellen innebär att programbolaget inte har någon lösning för uppläst text.

Tabell 11: Programbolagens lösningar för uppläst text

Plattformar	SVT1 och SVT2	TV4	TV3	Kanal 5
Marknät Kabel (digital) Satellit	<ul style="list-style-type: none">• Separat ljudspår - två boxar (sd, hd)• Receiver mix (hd) - en box	-	-	-
Ip-tv	-	-	-	-
Webb	-	tv4tolken.se	-	-

Den som har en synnedsättning, är blind, eller som har en kognitiv funktionsnedsättning, har stor nytta av uppläst text. Personer som lär sig svenska har också stöd av uppläst text. Tjänsten är till nytta för alla som av olika anledningar har svårt att läsa den svenska översättningstexten.³⁴

Användarnas synpunkter

Enligt de intervjuer som genomförts, samt de remissvar som inkommit, framgår att användarna upplever dagens lösning i marksänd tv för uppläst text med två digitalboxar som mycket krånglig och ett hinder för att använda funktionen. Enligt representanter från förbunden Unga synskadade, Synskadades Riksförbund och Dyslexiförbundet FMLS är det få av deras medlemmar som använder uppläst text. Det är många som inte vet hur de ska göra för att få tillgång till tjänsten och inte har förstått att det i de allra flesta fall behövs två boxar. Användarna upplever också att det är svårt att hitta information på SVT:s webbplats om hur man gör för att använda uppläst text. Det upplevs också omständigt att installera de två boxarna. Ytterligare ett hinder som användarna nämner är kostnaden för den extra

³⁴ Kvistholm, Thrane, Lisbet 2013: *Text-to-Speech on Digital TV. An Exploratory Study of Spoken Subtitles on DR1Syn*, s. 2

boxen. I intervjuerna har det också framkommit att användarna upplever nuvarande talsyntes väldigt robotlik och därmed jobbig att lyssna på. Ett önskemål är att kunna titta på ett program med uppläst text i efterhand när man exempelvis har spelat in programmet på sin inspelningsbara box. Användarna önskar också att uppläst text görs tillgänglig på övriga distributionsplattformar. Användarna påpekar att det är viktigt att information som syns i bild också läses upp, som exempelvis en skylt. Användarna lyfter fram att de inte önskar en särlösning utan en normallösning som fler kan använda och att det borde vara standard med uppläst textremsa för alla utländska textade tv-program.

Slutsatser – uppläst text

SVT och UR sänder uppläst text i marknät (Teracom/Boxer), digitalt kabel-nät (Com Hem) och satellit (Canal Digital). Teknik med dubbla digitalboxar upplevs av användarna som krånglig och svåränvänd, och få användare känner till att möjligheten med uppläst text finns. Målgruppen är samtidigt relativt stor då uppläst text är till nytta för personer med synnedsättning, men även för personer med kognitiv funktionsnedsättning som dyslexi och utvecklingsstörning.

Vissa nyare hd-boxar kan hantera uppläst text och användbarheten för tjänsten har därmed förbättrats. De intervjuade användarna kände dock inte till den lösningen.

Teckenspråkstolkning

Programbolagens lösningar för teckenspråkstolkning

Nedan visas de tekniska lösningar som programbolagen använder för teckenspråkstolkning. I tabellen presenteras de fem största kanalerna i Sverige fördelat på distributionsplattform. Med webb avses sändningar via programbolagens play-tjänster på internet, som tas emot med en dator. Ett streck i tabellen innebär att programbolaget inte har någon lösning för teckenspråkstolkning.

Tabell 12: Programbolagens lösningar för teckenspråkstolkning

Plattform	SVT1 och SVT2	TV4	TV3	Kanal 5
Marknät				
Kabel				
Satellit	Parallellsönt förmixat	Parallellsönt förmixat	-	-
Ip-tv				
Webb				

Användarnas synpunkter

Intervjuerna visar att döva personers behov varierar med åldern. Äldre döva använder mer teckenspråk och yngre kan i högre utsträckning än äldre använda sig av textning, men det beror också på vilket program man tittar på.

Teckenspråkstolkade program och program på teckenspråk visas på alla distributionsplattformar men det är få program som är teckenspråkstolkade. Användarna uppskattar dessa program men skulle önska att fler program visas och när det gäller linjär tv, på bra sändningstider. I panelundersökningen har 56 personer svarat på frågan om hur nöjda eller missnöjda de är med teckentolkningen av program. Av dessa har 25 procent svarat att de är mycket nöjda med teckentolkningen av program, 59 procent att de är ganska nöjda, 14 procent att de är ganska missnöjda och 2 procent att de är mycket missnöjda. I de öppna svaralternativen har fem personer av nio svarat att de är för få program som teckenspråkstolkas. Sveriges Dövas Riksförbund och Sveriges Dövas Ungdomsförbund anger i sitt gemensamma remissvar att regionala nyhetssändningar varken sänds textade eller teckenspråkstolkade, något de efterlyser. De betonar också att svensktextning i play-tjänster är en utveckling i rätt riktning och att det är positivt att SVT har ambitionen att sända direkttextade program i SVT Play. De anser dock att för att uppnå tillgänglighet för alla bör man också kunna välja att se programmen teckenspråkstolkade i SVT-Play. För direktsända program föredrar deras målgrupp teckenspråkstolkning framför direkttextning.

Användarna ser positivt på att fler program teckenspråkstolkas på webben, men känner samtidigt en oro för att satsningen på tolkade program i linjär marksänd tv, kabelnät, satellit och ip-tv ska minska och att mindre datorvana användare därmed riskerar att stängas ute. Flera av de intervjuade påpekar att det är viktigt att ingen grupp blir utan tillgänglighetstjänster och information. Det finns exempelvis många framför allt i den äldre målgruppen som inte är vana vid att använda dator eller inte har tillgång till dator. Samma problematik gäller för smarta telefoner, som innehåller många tillgänglighetstjänster. Ungdomar har ofta lättare att ta till sig ny teknik, medan det finns en större ovana bland de äldre.

En användare påpekar att teckenspråkstolkade program med fördel skulle kunna vara textade då textning och tolkning kompletterar varandra.

TV4:s satsning på TV4 Tolken uppskattas. TV4 Tolken har satsat på ett brett utbud av teckenspråkstolkade program vilket användarna ser mycket positivt på. I TV4:s linjära sändningar indikerar en röst att programmet även finns tillgängligt teckenspråkstolkat på webben. De genomförda intervjuerna har visat att informationen om att TV4 Tolken existerar inte har nått ut till de potentiella användarna i önskad omfattning. En anledning som framkommit är att personer

som talar teckenspråk använder andra källor, såsom sociala medier, för att få reda på vilka program som är teckenspråkstolkade.

Användarna önskar delta mer i diskussionsgrupper med programbolagen där de kan ha en kontinuerlig dialog angående vilka program som ska teckenspråkstolkas och hur man ska förmedla information om teckenspråkstolkade program.

Exempelvis ett brukarråd där användarna kan samverka och följa upp frågor gällande såväl teckenspråkstolkning som textning.

När det gäller produktion av förinspelade program anser användarna att det är positivt om teckenspråkstolkarna är döva eller hörselskadade själva eftersom tolkningen då ofta håller högre kvalitet. Kvaliteten på själva tolkningen är viktig. Ljussättningen och tolkarnas placering i rutan är också viktiga faktorer som påverkar användarupplevelsen. Tolken måste synas tydligt men får samtidigt inte skymma bilden. Det är också viktigt att teckenspråkstolken har kläder med färger som gör kontrasten tydlig, så att teckenspråket syns bra även för de med sämre syn. Åsikterna bland användarna går isär när det gäller om man föredrar teckenspråkstolkning eller teckenspråksgestaltning. Några av de intervjuade anser att teckenspråksgestaltning mer är riktat till en yngre publik medan andra ser det som en intressant och mer djupgående tolkning av innehållet och att det är beroende av typ av program. I framtiden skulle användarna vilja ha möjlighet att enkelt växla mellan teckenspråkstolkade och textade program.

Slutsatser – teckenspråkstolkning

Det största problemet när det gäller teckenspråkstolkade program är enligt användarna att det fortfarande är få program som tolkas. Utvecklingen mot fler teckenspråkstolkade program på webben är positiv samtidigt som användarna poängterar att fler program bör teckenspråkstolkas även på övriga distributionsplattformar. Teknik för dold teckenspråkstolkning på webben som gör teckenspråkstolken valbar ökar användbarheten (se avsnittet *Teckenspråkstolkning* i kapitlet *Kartläggning av tekniska lösningar för tillgänglighetstjänster*). Hybrid-tv-lösningar skulle i framtiden kunna ge möjlighet att välja teckenspråkstolkning som ett alternativ i sändningen, som då levereras via internetuppkopplingen.

Syntolkning

Programbolagens lösningar för syntolkning

Nedan visas de tekniska lösningar som programbolagen använder för syntolkning. I tabellen presenteras de fem största kanalerna i Sverige fördelat på distributionsplattform. Med webb avses sändningar via programbolagens play-tjänster på internet, som tas emot med en dator. Ett streck i tabellen innebär att programbolaget inte har någon lösning för syntolkning.

Tabell 13: Programbolagens lösningar för syntolkning

Plattform	SVT1 och SVT2	TV4	TV3	Kanal 5
Marknät				
Kabel	Tester pågår	-	-	-
Satellit				
Ip-tv				
Webb	Tester pågår	Parallellsant förmixat	-	-

Användarnas synpunkter

Syntolkning är ett stöd för den som har en synnedsättning eller är blind och för personer som har en kognitiv funktionsnedsättning och därmed svårigheter att ta till sig programinnehåll. Syntolkning kan även vara till nytta för personer utan funktionsnedsättning. I Storbritannien har tjänsten exempelvis marknadsförts som en tjänst som med fördel kan användas av en bredare publik, exempelvis av personer som endast lyssnar på tv-program och ägnar sig åt andra sysslor under tiden, men som ändå vill följa med i programmet.

Användarna anser att programbolagen ska eftersträva att syntolka så mycket som möjligt i själva originalproduktionen. Exempelvis kan programledaren i en frågesport förklara vad som visas på en bild. Det är en balansgång hur mycket som ska beskrivas i vanliga sändningar, men de intervjuade tycker det är viktigt att läsa upp till exempel en tabell eller ett diagram som visas. Användarna påpekar att kostnaderna sannolikt blir lägre om man gör syntolkningen i själva programmet i stället för att ha en separat syntolkning. Användarna poängterar också att det är viktigt att övrig synlig text som exempelvis namnskyltar också läses upp. TV4 har i sitt remissyttrande svarat att det inte är ett ideal inom tv-produktion att lägga information dubbelt. Ljudet ska inte säga detsamma som bilderna, de ska i stället komplettera varandra. I en ordinarie sändning är det just detta som är estetiken. Rollen som tv-producent är skapande, inte i första hand informationsteknisk. TV4 anger också att bolaget sympatiserar med idén om att kommersiella aktörer satsar

på tillgänglighet av redan existerande utbud, inte att själva programmen specialutformas.

När det gäller hur syntolkning bör utformas går åsikterna isär. Vissa användare upplever att det är negativt när bilden "fryser" för att tolken ska hinna med att tolka. De föredrar när tolkningen är inarbetad i manuset och programmet inte behöver stoppas. Tolkningen får då ett bättre flyt. Det upplevs negativt av personer med synnedsättning i synnerhet när de tittar tillsammans med andra som ser på den variant av programmet som inte är syntolkad. För speciellt yngre personer är det viktigt att kunna använda sociala medier samtidigt som de ser på ett tv-program, och då är det viktigt att syntolkningen är synkroniserad. Andra användare anser att det viktigaste är att de hinner med att syntolka på ett bra sätt även om det innebär att bilden måste frysas. Ibland byter syntolkningen röst mellan olika avsnitt vilket användarna reagerar negativt på. De anser att det är bättre att använda samma röst genom en hel serie för igenkänningens skull. TV4 har i sitt remissyttrande svarat att publikens synpunkter självklart är viktiga. Enligt TV4 är dock dessa val av berättarteknik ett avgörande för tolkaren alternativt producenten. När det gäller byte av tolk kan det även handla om svårigheten med att med skärpa orka tolka en sändning rakt igenom, där omväxlande byte mellan två tolkar är ett bättre val. Syntolkning NU anger i sitt remissyttrande att de anser att det är konstigt att byta syntolkningsröst under en serie och att man inte bör frysa programmet för att tolka. Synskadades Riksförbund anser också att det bör undvikas att programmet stoppas för att hinna med tolkningen.

Användarna påpekar också att det är viktigt med syntolkning även i direkt-sändningar. Syntolkning NU anger i sitt remissvar att det inte är rätt mot de synskadade att låta vissa program repressändas under lång tid med textning, men utan syntolkning.

När det gäller vilka program som bör syntolkas anser intervjuade användare att en prioritering bör göras. För vissa program kanske det räcker med en tydlighet i originalsändningen. Det är viktigt att större evenemang som exempelvis *Melodifestivalen* syntolkas. En annan synpunkt är att det bör vara de program som har högst tittarsiffror.

Syntolkade program på webben blir vanligare vilket flera av de intervjuade ser positivt på. Sändningen har då möjlighet att bli mer lättillgänglig för personer med synnedsättning genom de skärmläsningssystem som finns för datorer. Ett önskemål är att det bredvid varje programlänk i programbolagens play-tv-tjänster finns en länk till en syntolkad version. Flera av de intervjuade användarna tycker att det är svårt att hitta till TV4 Tolken och de påpekar att man måste känna till att den finns för att hitta rätt.

Slutsatser – syntolkning

Syntolkning är till nytta för en relativt stor användargrupp. Såväl personer med synnedsättning som personer med kognitiv funktionsnedsättning har nytta av syntolkade program. Syntolkning kan även vara till nytta för personer utan funktionsnedsättning, som exempelvis personer som endast lyssnar på tv:n och ägnar sig åt andra sysslor under tiden, men ändå vill följa med i ett tv-program.

Ett sätt att öka tillgängligheten för målgruppen är att syntolka i originalproduktionen, det vill säga att till exempel en reporter/speaker beskriver det som visas i bild som till exempel grafer, bilder och diagram. En tätare dialog mellan användare och programbolag skulle kunna öka förståelsen för vilka stilistiska grepp som enkelt kan öka tillgängligheten för användarna.

Standardisering och interoperabilitet

Vad är en standard?

Tekniska standarder innehåller, enkelt uttryckt, regler för hur hårdvara, mjukvara eller gränssnitt fungerar. Standarder definierar vad utrustning eller system kan göra och vilka tjänster dessa kan erbjuda.

Standardiserade lösningar för tillgänglighetstjänster lyfts fram som en viktig fråga av såväl användare som programbolag och tillverkare av utrustning. Tekniska standarder kan användas på flera nivåer. De kan användas för ett enskilt företags produkter eller inom en hel industri. På samma vis kan de följas inom ett begränsat geografiskt område, nationellt eller globalt. Standardiseringsområdet täcker tekniska specifikationer, lagstiftning, riktlinjer och branschöverenskommelser. Det här avsnittet behandlar främst tekniska specifikationer, men även icke-tekniska gemensamma lösningar är viktiga för att göra tv-innehåll tillgängligt för personer med funktionsnedsättning. Icke-tekniska exempel kan vara överenskommelser om hur information presenteras i samband med en sändning, eller gemensamt använda symboler som användarna känner igen oavsett kanal.

Varför behövs gemensamma standarder?

Värdet av gemensamma nationella, regionala eller globala standarder för mediedistribution är en komplex fråga. Industriegemensamma standarder som utvecklas på ett kontrollerat vis kan gynna allmänintresset eftersom de bidrar till en större marknad för utrustningstillverkare och skapar konkurrens genom produkters funktion, kvalitet, kostnad och så vidare snarare än inmutade

marknadsområden³⁵. Standarder gör det också lättare för konsumenter att veta vad en produkt kan användas till och huruvida den uppfyller konsumentens förväntningar. Å andra sidan kan krav på användning av industrigemensamma standarder hämma innovation och utveckling eftersom aktörer inte är helt fria att utveckla egna system.

Begreppet interoperabilitet innebär att en tillverkares utrustning fungerar tillsammans med utrustning från en annan tillverkare. Detta inkluderar att en viss tv-mottagare kan ta emot signalerna från en viss sändare. I denna bemärkelse är interoperabilitet synonymt med kompatibilitet och kan således sägas vara en positiv konsekvens av gemensamma standarder. Standarder gör det möjligt att tillverka och sälja utrustning till allmänheten och vara säker på att utrustningen kan leverera den förväntade tjänsten, och att utrustningen kan användas tillsammans med andra tillverkares utrustning som använder samma standard.

Användning av tv-standarder

I takt med teknikutvecklingen och möjligheten att skapa allt mer sofistikerad utrustning kan behov av nya standarder uppstå. Förslag tas fram av individer, företag eller organisationer som består av representanter från flera olika företag. Antingen hålls dessa kvar inom ett företag som en egen standard, eller så presenteras de för en standardiseringsorganisation för bredare spridning.

Det finns tre världsomfattande standardiseringsorgan som på olika vis är involverade i standardisering av mediedistribution:

- ITU (International Telecommunication Union)
- IEC (International Electrotechnical Commission)
- ISO (International Organization for Standardization)

Tekniska standarder för tv-sändningar har historiskt sett utvecklats i världens stora ekonomiska regioner: Europa, USA och Japan. På senare år har standarder för tv-sändningar även utvecklats i Kina och Sydkorea. Dessa fem grupperingar möts i de världsomfattande standardiseringsorganen ISO, IEC och ITU. MPEG (Moving Pictures Expert Group) är en arbetsgrupp som skapades 1988 av ISO och IEC för att utveckla standarder för ljud- och videokomprimering.

Det finns även regionala standardiseringsorgan. ETSI (European Telecommunications Standards Institute) är den europeiska organisationen, grundad på initiativ av Europeiska kommissionen, som hanterar standardisering

³⁵ Wood, David 2011: *Mapping digital media: Technical Standards in Terrestrial Television, Open society media program*

inom telekomområdet. Många länder har även egna standardiseringsorgan, exempelvis svenska SIS (Swedish Standards Institute).

Det finns även ett antal grupperingar som skapar standarder sinsemellan. När man på detta vis har kommit överens om en standard kan man helt enkelt börja använda den, eller lämna in den till något av de officiella standardiseringsorganen. DVB-projektet (Digital Video Broadcasting) är ett exempel på en sådan sammanslutning. DVB består av runt 200 programföretag, operatörer, utrustningstillverkare, mjukvaruutvecklare och myndigheter från ett trettiotal länder som kommer överens om standarder för digital television och skickar dessa vidare till de officiella standardiseringsorganen som färdiga paket. DVB-projektet grundades i Europa 1993 med målet att ta fram en familj av standarder för digital tv för flera distributionsplattformar (marknät, satellit och kabel). Under 1990-talet utvecklades ett flertal standarder och DVB växte till en internationell organisation. DVB:s standarder används i Europa och på flera andra håll i världen. I Sverige används DVB-T och den nyare versionen DVB-T2 för marksänd tv.

I USA grundades ATSC (Advanced Television Systems Committee) i mitten av 1980-talet för att utveckla ett system för marksänd högupplöst tv. I slutet av 1990-talet var ATSC:s första standard för digital tv redo. ATSC-systemet implementerades i USA, Kanada och ytterligare några länder under 2000-talet.

I Japan har man utvecklat en tredje standard för marksänd tv: ISDB-T (Integrated Services Digital Broadcasting – Terrestrial). Denna standard används i Japan och i delar av Latinamerika. DTMB (Digital Terrestrial Multimedia Broadcast) är den standard för tv-sändningar till fasta och mobila mottagare som används i Kina.

Alla dessa system har lämnats över till ITU som kandidater för en världsomfattande standard. Den varierande förekomsten av mottagarutrustning och olika nationella beslut om sändningsstandarder har gjort att ITU inte har kunnat slå fast ett system som gemensam världsstandard. ITU har därför endast en lista med alternativa regionala eller nationella system för marksänd digital tv.

NorDig är en sammanslutning av digital-tv-aktörer i norden och Irland. Organisationen grundades 1997 för att skapa en gemensam plattform för digital-tv i Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige och Irland med målet att konkurrens ska ske genom innehåll och tjänster snarare än olika tekniska ekosystem. Samtliga av de ledande svenska programbolagen och leverantörer av tv-utrustning är medlemmar i organisationen. NorDig tar fram en gemensam specifikation för tv-mottagare, som innehåller tekniska villkor för operatörer. NorDigs specifikationer baseras på ETSI-standarder, bland andra DVB-standarderna, och omfattar hela utsändningskedjan från sändare till mottagare. Många standarder kan liknas vid

verktyglådor bestående av flera tekniker. Vissa av dessa är obligatoriska och andra är valfria. NorDigs specifikationer anger en viss implementering av de valfria delarna. År 2013 gjordes den senaste uppdateringen av NorDigs specifikation, då bland annat HbbTV angavs som standard för tillämpningsprogram (API). Inom NorDig finns en arbetsgrupp som arbetar med tillgänglighet. Gruppen är underordnad NorDigs tekniska kommitté och undersöker behov och lösningar för olika tillgänglighetstjänster. Gruppen har nyligen tagit fram specifikationer för syntolkning och uppläst text.

DVB har tagit fram en standard för hur ett eller flera undertextspår per programtjänst kan sändas tillsammans bild och ljud i en multiplex. Denna standard heter DVB-Subtitling (ETSI EN 300 743) och innebär att varje textrad konverteras till en grafisk bild och sänds som ett bitmap-objekt. Textning med DVB-Subtitling kräver att både sändarutrustningen mottagarutrustningen är kompatibel med standarden. Man måste alltså ha en digitalbox eller tv-apparat som stödjer standarden för att kunna se undertexter som sänds med denna teknik.

Eftersom personer som har användning av undertexter är en stor och diversifierad grupp så har man olika behov och förväntningar på textningen. Några önskar textning som tar lite skärmutrymme i anspråk medan andra vill ha textning som är större. Många vill ha möjlighet att själv ställa in textningen efter egna preferenser. DVB-textning medger ett visst mått av valmöjlighet för användaren.

DVB har även specificerat (ETSI EN 300 472) hur teletext (text-tv) kan sändas i digital tv och kodas tillbaks till text-tv för analoga sändningar. Varje bokstav eller siffra i texten representeras av en kod som sänds till mottagaren. I mottagarutrustningen finns en tabell som översätter koderna och återskapar texten.

Undertexter via text-tv är en kvarleva från den gamla analoga televisionen när man utnyttjade en del av bildsignalen som inte användes för själva bilden till att överföra textinformation. DVB:s sändningsstandarder fortsätter att stödja text-tv (både informationssidor och undertexter) genom att sända text-tv-innehållet som en separat dataström.

Undertexter via text-tv används i analoga kabelnät. Vidaresändningar av programbolagens programtjänster i dessa nät kan inte visa DVB-textning och därför använder bolagen den bakåtkompatibla varianten av text-tv-textning i alla sändningar, även på helt digitala distributionsplattformar.

Konvergensen har givit upphov till fler tjänster som sammanfogar digital tv och internetjänster (ibland kallat hybrid-tv eller connected tv). Denna sorts kombinerade tjänster har potential att erbjuda en mer involverad användarupplevelse

genom sociala medier eller ett mer personligt urval och erbjuda bättre tillgänglighetstjänster.

Med konvergensen mellan internet och traditionell tv uppkommer också diskussioner om behov av ytterligare standardisering. HbbTV är en ETSI-standard som möjliggör bland annat tjänster som kombinerar broadcast och bredband, exempelvis "on demand"-tjänster i linjär tv. Hybrid-tv-lösningen skulle i framtiden kunna innebära möjlighet att välja teckenspråkstolkning som ett alternativ i sändningen, som då levereras via internetuppkopplingen. I EU-kommissionens grönbok "Förberedelse för en helt konvergerad audiovisuell värld: tillväxt, skapande och värderingar" berörs HbbTV, förändringar i konsumtionsmönster, konvergens mellan traditionella sändningstjänster och internet och den pågående omvandlingen av det audiovisuella medielandskapet. Ett öppet samråd gällande kommissionens grönbok pågick under sommaren 2013.

En standard för att tillgängliggöra innehåll på webben har nyligen ratificerats genom rekommendation av W3C. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0, är en ISO/IEC-standard (ISO/IEC 40500:2012) med syfte att öka tillgängligheten till webben för personer med funktionsnedsättning. WCAG innehåller ett stort antal rekommendationer för att göra webbinnehåll mer tillgängligt. Genom att följa rekommendationerna kan tillgängligheten, eller vägen fram, till tv på en webbplats förbättras för personer med funktionsnedsättning.

Riktlinjer och icke-tekniska standarder

De standarder som diskuteras i tidigare avsnitt rör utsändning och mottagning av tv och tillgänglighetstjänster, men inte kvaliteten på innehållet i själva tillgänglighetstjänsterna. Det finns inga gemensamma standarder för alla aspekter av tillgänglighetstjänsters utformning. Nedan används undertexter som exempel för att beskriva de avvägningar som måste göras vad gäller innehåll och utformning, men liknande avvägningar krävs även vid produktion av teckenspråkstolkning, syntolkning och uppläst text.

Själva produktionen av undertexter är en process som inte bara beror på tekniska hänsyn utan även innehåller redaktionella avvägningar. Olika programinnehåll innebär olika utmaningar och tittarnas olika förutsättningar gör det omöjligt att definiera hur ett perfekt undertextspår ser ut. Identifikation av talare, timing, att inte låta texten skymma viktig information i bilden, stavning och indikation av ljud (exempelvis skratt eller bakgrundsljud) är exempel på sådana avvägningar som måste göras under produktionen av undertexter till ett program.

Undertexter visas under kort tid och kopplas till bildinnehållet. De som använder undertexten är inte en homogen grupp: läsförståelse, språkkunskaper och förmåga

att höra programinnehållet varierar och alla dessa faktorer påverkar hur användaren använder undertexterna för att tillgodogöra sig programinnehållet.

En betydande faktor som påverkar möjligheten att tillgodogöra sig undertexter är textens hastighet. Programinnehåll där personer talar fort, exempelvis debatt- eller nyhetsprogram, kräver att man antingen redigerar undertexterna eller ökar hastigheten på texten som visas på rutan. Vissa personer föredrar minimalt redigerad text som så långt som möjligt återger det som sägs i programmet, medan andra får svårt att läsa texten om den visas för fort.

Mängden text som visas i rutan, hur snabbt användaren kan läsa och hur insatt användaren är i ämnet som behandlas påverkar alla hur mycket tid användaren får kvar för att fokusera på övrigt innehåll i bild. Den huvudsakliga målsättningen med undertexter är att användaren ska kunna ta till sig och njuta av tv-programmet. En fullständig transkribering av allt som sägs, på bekostnad av användarens möjlighet att ta in bildinnehåll, är inte önskvärd för de flesta som använder sig av tillgänglighetstjänsten.

Sammantaget gör dessa faktorer det svårt att i närmare detalj reglera exakt hur tillgänglighetstjänster bör utformas för att skapa största möjliga värde för mottagaren. I Sverige anger Myndigheten för radio och tv inte hur tillgänglighetstjänsterna bör utformas (se avsnitt *Krav på kommersiella aktörer*). Det är upp till programföretagen själva att köpa in eller producera tillgänglighetstjänster på det sätt de själva bedömer vara bäst. I Storbritannien specificerar regleringsmyndigheten Ofcom i sina skyldighetsbeslut riktlinjer för utformningen av undertexter, syntolkning och teckenspråkstolkning. Man hänvisar även till en uppsättning icke-tvingande riktlinjer för utformning av dessa tjänster, däribland de tidigare gällande ICT-riktlinjerna för textning och syntolkning, samt BBC:s riktlinjer för utformning av tillgänglighetstjänster.

Utöver standarder för de huvudsakliga tillgänglighetstjänsterna efterfrågar användare gemensamma lösningar för andra moment som påverkar användarupplevelsen för de som behöver tillgänglighetstjänster för att tillgodogöra sig tv-innehåll. Ett exempel är att tv-undertexter via text-tv så långt det går bör visas på samma sida för alla kanaler, så att de är lätta att hitta. Från år 2014 kommer SVT:s och TV4:s kanaler att använda samma sida för textning via text-tv, för att underlätta för tittarna³⁶.

³⁶ SVT: pressmeddelande 2013-08-29: *TV4 och SVT i nytt samarbete kring tillgänglighetstjänster*

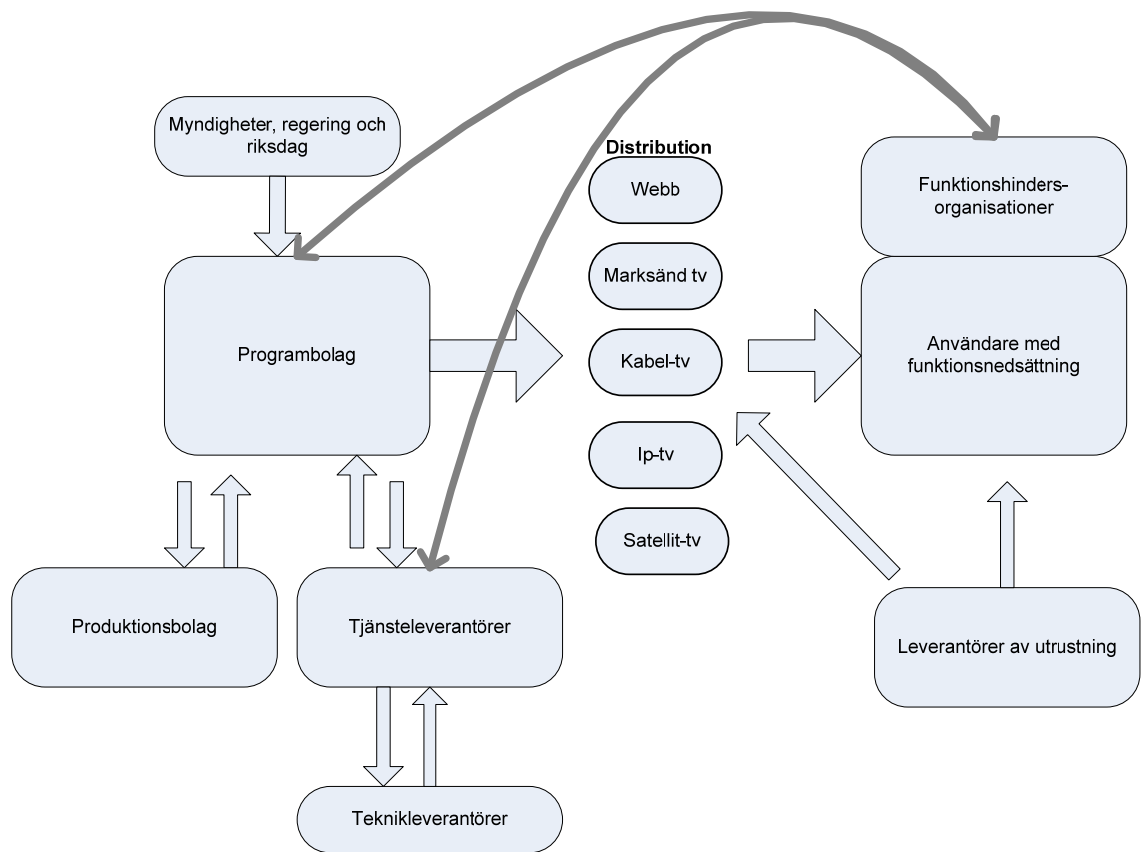
Branschgemensamma överenskommelser kan också handla om gemensamma lösningar för hur man presenterar information om vilka tillgänglighetstjänster som finns i anslutning till program, både i sändning, på webben och i tidningars tv-tablåer. Ett exempel på initiativ inom det här området är SVT:s och TV4:s överenskommelse att använda gemensamma symboler för tillgänglighetstjänster.

Kartläggning av samarbeten

Som nämnts tidigare påverkar en rad faktorer ett tv-programs tillgänglighet, till exempel mottagarutrustning, programmets hörbarhet och bildkontraster samt gränssnitt med annan tillgänglighetsteknik, exempelvis trådlösa hörapparater. Detta innebär att det är en mängd aktörer som måste samarbeta för att ett program ska bli maximalt tillgängligt. Detta avsnitt fokuserar på samarbetet mellan de aktörer som är involverade för att program ska textas, syntolkas, teckenspråkstolkas eller sändas med uppläst text, med utgångspunkt i användarnas möjlighet att påverka utformningen av tillgänglighetstjänsterna.

Samarbetskedjan för tillgänglighetstjänster innefattar myndigheter, leverantörer av tillgänglighetstjänster, teknikleverantörer, produktionsbolag, programbolag, distributionsbolag, leverantörer av utrustning, funktionshindersorganisationer och användare. Dessa aktörer är involverade i olika utsträckning beroende på tillgänglighetstjänst. Olika programbolag har också olika sätt att ta fram tjänsterna. SVT använder exempelvis egen personal i större utsträckning än de kommersiella programbolagen.

Programbolagen samverkar med produktionsbolag och leverantörer av tillgänglighetstjänster som i sin tur och i förekommande fall samverkar med teknikleverantörer som hanterar tekniken bakom tjänsten. Produktionsbolagen agerar på beställning av programbolagen och tar i de flesta fall inga egna initiativ när det gäller tillgänglighetstjänster. Programbolagen samverkar även med distributörer av tv som paketerar och hanterar utsändning av tv-program. Leverantörer av utrustning som boxar, tv-apparater, datorer, skärmläsarprogram, surfplattor och mobiltelefoner samverkar med distributörerna och levererar utrustning till användarna.



Figur 2: Kedjan av aktörer och kontakt med användarna när det gäller tillgängliggörande av tv-program för personer med funktionsnedsättningar. Aktörerna påverkas också av internationella aktörer såsom olika standardiseringsorgan och EU.

Processen för att tillgängliggöra ett tv-program innefattar produktion, distribution och mottagning av tv-program och tillgänglighetstjänster.

Produktion

Processen för att producera ett tillgängligt tv-program ser olika ut beroende på programbolag, vilken distributionsplattform tv-programmet ska sändas på och vilken tillgänglighetstjänst som ska produceras. Ur programbolagens perspektiv är det viktigt att tillgänglighetstjänsterna fungerar på alla plattformar, så att de inte behöver producera olika versioner av tjänsterna.

När det gäller tillgänglighetstjänsterna direkttextning och uppläst text producerar antingen programbolagen dessa funktioner med egen personal alternativt har de avtal med leverantörer av tillgänglighetstjänster. För direkttextning går det i normalfallet till så att leverantörer av tillgänglighetstjänster tillhandahåller själva kompetensen direkttextning, och programbolaget som beställt direkttextningen

står för lokaler och utrustning. När det gäller textning producerar programbolagen antingen denna tjänst själva eller köper in den från produktionsbolag eller andra programbolag.

För tjänsterna syntolkning och teckenspråkstolkning har programbolagen ofta avtal med en leverantör av tillgänglighetstjänster som producerar och levererar tjänsten. Programbolagen kan även ha egna anställda teckenspråks- och syntolkare. I vissa fall har leverantörerna av tillgänglighetstjänster samarbete med en teknikleverantör för exempelvis streaming, det vill säga uppspelning av ljud- och videofilmer på mottagarens dator eller mobiltelefon samtidigt som de överförs via internet.

Leverantörerna av tillgänglighetstjänster har i många fall dialog med användare och funktionshindersorganisationer när det gäller utformning av tjänster. Dialogen kan gälla utvärdering av befintliga tillgänglighetstjänster eller utveckling av nya. Flera leverantörer av tillgänglighetstjänster har personer med funktionsnedsättning anställda, som exempelvis döva teckenspråksgestaltare. Det skapar enligt leverantörerna själva ett förtroende från målgruppen och en bättre kvalitet i tjänsten.

Programbolagen har dialog med användarna i olika utsträckning, men den skulle kunna utvecklas enligt användare och funktionshindersorganisationer.

Samarbeten mellan programbolag pågår också. Public service-bolagen samarbetar exempelvis när det gäller programverksamhet om och för personer med funktionsnedsättning. Public service-bolagen har satt upp tydliga mål för att öka tillgängligheten baserat på kraven i sändningstillstånden och fördelar ansvaret för olika insatser mellan sig (se avsnittet *Överenskommelser mellan bolagen*). SVT och TV4 har tagit fram gemensamma symboler för tillgänglighetstjänsterna och har från januari 2014 samma sida på text-tv för svensktextade sändningar.

Produktionsbolagen agerar på beställning av programbolagen och tar i de flesta fall inga egna initiativ när det gäller tillgänglighetstjänster.

Leverantörerna av tillgänglighetstjänster är få till antalet, men detta har inte lyfts fram som ett hinder för att tillgängliggöra tv. I många fall är företagen små och drivs ofta av eldsjälar med ett intresse för tillgänglighet.

Distribution

Distributionsbolagen paketerar och sänder tv-program. Utsändning av tv-program sker via olika distributionsplattformar; marknät, satellit, kabel-tv, ip-tv och webb. Aktörerna i distributionsledet har ingen direktkontakt med användare med

funktionsnedsättningar eller funktionshindersorganisationer angående utveckling av tillgänglighetstjänster. Distributionsbolagen agerar på regulatoriska krav och krav från programbolagen när det gäller tillgänglighetstjänster.

Mottagning

För att användarna ska kunna få tillgång till tv-program krävs att de har mottagarutrustning i form av bland annat tv-mottagare, dator, skärmläsarprogram, surfplatta och mobiltelefon. Leverantörer av utrustning samverkar med distributionsbolagen och säljer och levererar produkter till användarna. Leverantörer av utrustning agerar ofta på en internationell eller europeisk marknad och följer de internationella standarder som finns.

Slutsatser

Stelacon ansåg sammanfattningsvis att deras intervjustudie inte visat på några direkta flaskhalsar eller hinder i själva produktionsflödet. Programbolagen agerar utifrån krav från myndigheter, producerar tillgänglighetstjänster själva, köper in från andra programbolag eller tar fram dem med hjälp av leverantörer av tillgänglighetstjänster som i sin tur samarbetar med teknikleverantörer. Däremot efterfrågar användarna och funktionshindersorganisationerna en kontinuerlig dialog med framför allt programbolagen om behov och utformning av tillgänglighetstjänster. Användarna anser att en närmare dialog skulle ge programbolagen en större kunskap om användarnas behov, ökad beställarkompetens och därmed en möjlighet att förbättra utvecklingen av tillgänglighetstjänsterna. Ofta är det små förbättringar som krävs för att öka tillgängligheten i tjänsterna.

Dyslexiförbundet FMLS och Handikappförbunden anger i sina respektive remissvar att det inte är möjligt att uttala sig om hinder i produktionsflödet eftersom tillgänglighetstjänster enligt dem inte testas och utvärderas ordentligt.

Avslutande diskussion

Arbetet med denna rapport – intervjuerna, användartesterna, gruppdiskussionerna, dialogmötet och remisserna – har genererat kunskap, tankar och idéer om tillgänglighet till tv-program. I denna avslutande diskussion presenteras därför hinder respektive drivkrafter för utvecklingen av tillgänglighetstjänster och för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till fler tv-program.

Inledningsvis kan det konstateras att tillgänglighet till tv är en fråga som omfattar mer än tillgänglighetstjänster. Om ett program är tillgängligt beror på en rad faktorer och omständigheter. Tillgängligheten till tv-innehåll på internet beror på hur tillgängliga webbplatser och play-tjänster är för användarna. Tillgängligheten är också beroende av hur användbar tekniken i övrigt är, i form av tv-apparater, laptops, smarta telefoner, hörapparater, skärmläsarprogram, bildens kontraster, ljudnivåer och annat.

Artikel 4 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning handlar bland annat om att främja forskning och utveckling av universellt utformade produkter, tjänster och utrustning och att främja tillgängligheten till och användningen av dem, samt att främja universell utformning vid utveckling av normer och riktlinjer. Med andra ord bör speciallösningar undvikas till förmån för en strävan mot universell design som alla kan använda och ta del av oavsett funktionsförmåga.

Programinnehållet kan också göras mer tillgängligt genom att till exempel diagram och bilder beskrivs eller läses upp i sändningarna, vilket är en form av syntolkning som kan gynna många personer med synnedsättning eller kognitiv funktionsnedsättning. För detta krävs inga tekniska lösningar. Enkla metoder, som

exempelvis en gemensam text-tv-sida för undertexter, kan också göra stor skillnad för användarna.

Tv-program för alla

Frågan om hur man kan öka antalet tillgängliga sändningar i Sverige har varit återkommande under arbetets gång. Olika intressen och perspektiv ställs mot varandra. Användarna önskar att alla program tillgängliggörs på alla plattformar och detta bör också vara målet utifrån ett rättighetsperspektiv. Men ur ett programbolagsperspektiv är det många gånger dyrt att texta, syntolka och teckentolka program. Kostnaden för att producera exempelvis syntolkade och teckenspråkstolkade program upplevs som ett hinder av programbolagen. Myndighetens uppföljning av tillgänglighetskraven för de kommersiella aktörerna visar också att leverantörer av medietjänster ofta betonar att det inte är ekonomiskt lönsamt att tillhandahålla tillgänglighetstjänster och/eller att de saknar ekonomiska förutsättningar för att sända program med tillgänglighetstjänster. Däremot upplever inte användarna att kostnader för konsumentutrustning är något betydande hinder. Den kostnad som användarna har nämnt handlar om den extra boxen som behövs för uppläst text.

Syntolkning, teckenspråkstolkning och uppläst text via marknätet tar också relativt stort utsändningsutrymme i anspråk. PTS och Teracom betonar sammanfattningsvis i sina remissyttranden att sändningsutrymmet i marknätet är begränsat och att tillgänglighetstjänster konkurrerar om sändningsutrymme med de reguljära programtjänsterna.

Kanske är det främst av dessa anledningar som marknaden för tillgänglighetstjänster är relativt begränsad, vilket gör att det inte finns någon stark kommersiell drivkraft i Sverige att ta fram nya tjänster eller utveckla befintliga tjänster.

Användare och funktionshindersorganisationer påpekar i det sammanhanget att det är viktigt att visa att en tillgänglighetstjänst kan användas av en större grupp människor, och inte nödvändigtvis begränsas exempelvis till synskadade eller hörselskadade. Tillgänglighetstjänster är nödvändiga för vissa och användbara för många. Exempelvis kan uppläst text vara till nytta även för seende personer som kanske vill gå ifrån tv:n men ändå följa med i programmet. Detta bredare synsätt är även tydligt på internationell nivå.³⁷

³⁷ Dosch, Christoph: *Broadcasting and Interactivity - Access Services for all*, 2nd European Conference Media4D, Paris, Frankrike, 2013-03-29

I Sverige har vi också en allt större andel äldre vilket sannolikt kommer innebära att antalet personer med hörsel- och synnedsättning och kognitiva funktionsnedsättningar kommer att öka. Det bör innebära en ökad efterfrågan på tillgängliga sändningar.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att många leverantörer av medietjänster inte ser den ekonomiska nyttan med att tillgängliggöra sina sändningar, bortsett från textning som är en utbredd tjänst.

TV4 anger i sitt remissyttrande att det är viktigt att skilja på kommersiell tv och public service då förutsättningar, åtaganden, plats i medielandskapet och förväntningarna ser olika ut.

Lagstiftning och teknisk utveckling

Kartläggningen visar att det finns två huvudsakliga vägar framåt för tillgänglighetstjänsterna, lagstiftning och teknikutveckling. Handisam anger i sitt remissyttrande att den stora utmaningen framöver är hur lagstiftning och teknikutveckling ska kunna kombineras. Vi kan samtidigt konstatera att det skett en ökad reglering av de kommersiella medieleverantörernas sändningar de senaste tre åren samt att initiativ för att stimulera marknaden för tillgänglighetstjänster och ta till vara den tekniska utvecklingen genomförs genom PTS innovationstävling Innovation för alla.

Peter Olaf Looms, ordförande för ITU:s fokusgrupp om tillgänglighet till audiovisuella medier (ITU-T FG AVA), talar om piskor och morötter som påverkar programbolagens benägenhet att tillgängliggöra sina sändningar. Som morötter nämner han ökad tittarnöjdhet och en förbättrad image, samt ökade tittarsiffror. Som piskor nämner han risken för programbolagen att tappa kunder som inte är nöjda och risken att drabbas av sanktioner från de regulatoriska myndigheterna.³⁸

I intervjuer och remissvar har lagstiftning lyfts fram som den största drivkraften för att programbolagen ska erbjuda fler tillgängliga sändningar. Flera aktörer menar det inte finns några kommersiella incitament hos tv-bolagen att utveckla, beställa och distribuera tillgänglighetstjänster. De anser därför att man inte bör överlåta enbart åt marknadskrafterna att hantera frågan.

Även om lagstiftning är en viktig drivkraft kan det också konstateras att de flesta leverantörer av medietjänster hitintills inte har levt upp till de krav som

³⁸ Looms, Peter Olaf, *Round Table 5 – Business models and financing, Carrots and Sticks – The European Case for Accessible Media*, 2nd European Conference Media4D, Paris, Frankrike, 2013-03-29

Myndigheten för radio och tv ställt upp om att tillgängliggöra sina sändningar i marksänd tv och satellit för personer med funktionsnedsättning. Detta kan bero på att regleringen är relativt ny. I skrivande stund har myndigheten genomfört en första uppföljning, och resultaten av nästa uppföljning kommer att presenteras under hösten 2013. När sändningar via tråd nu dessutom omfattas av krav på tillgänglighet kan det också tänkas att antalet tillgängliga sändningar på webben kommer att öka. I intervjuerna som Stelacon genomförde uppgav programbolagen att de skulle satsa mer på internetbaserade lösningar och tillgängliggöra fler program om sändningar via internet omfattades av kraven. Användarna framhåller i sin tur att de traditionella distributionsplattformarna är fortsatt viktiga och att de sändningarna måste tillgängliggöras.

Samtidigt är det viktigt att framhålla att frivilliga initiativ tas, som till exempel TV4:s och SVT:s samarbete kring gemensamma symboler för tillgänglighets-tjänsterna, och samma text-tv-sida för sina kanaler. TV4:s satsning på tv4tolken.se är ett annat frivilligt och av användarna uppskattat initiativ.

Den tekniska utvecklingen bär med sig nya förutsättningar att tillgängliggöra tv. Digitala sändningar möjliggör nya tekniker såsom DVB-textning, uppläst text och dold syntolkning och hybridlösningar kan på sikt erbjuda konsumenten bild i bild-lösningar där till exempel en teckentolk kan vara en valbar lösning. I Sverige tar dock en stor andel hushåll fortfarande emot analoga kabel-sändningar där dessa tekniker och tjänster inte fungerar. DVB-textning har vidare valts bort av flera programbolag bland annat på grund av att den inte fungerar i analoga kabel-tv-sändningar och att inte alla digitalboxar har stöd för DVB-textning. Handikappförbunden anger också i sitt remissyttrande att analog tv -mottagning hindrar användbara tillgänglighetstjänster, till exempel när det gäller DVB-textning och information via elektroniska programguider. Vidare anger förbundet att användare med nedsatt funktionsförmåga har genomsnittligt sämre ekonomi än andra och att sannolikheten är stor att det är många användare som bor i flerfamiljshus med analoga kabel-tv abonnemang där man inte kan eller vill betala för alternativ mottagning. Det finns dock ingen statistisk på hur stor andel av personer med funktionsnedsättning som har abonnemang för analoga kabel-tv-tjänster jämfört med befolkningen i övrigt.

Att få fart på marknaden

Under remissmötet föreslogs fler innovationstävlingar liknande PTS innovations-tävlingar, som är exempel på en marknadsstimulerande åtgärd för att få företag att satsa på användbara medietjänster som är tillgängliga för alla.

PTS innovationstävling har visat potentialen i användardriven utveckling. På Användningsforums webbplats beskrivs hur Dyslexiförbundet FMLS under lång tid

hade efterfrågat möjligheten att få undertexter av filmer och tv-program upplästa. De olika lösningar som har presenterats under åren har inte fungerat optimalt och därför tog användarna – genom förbundet – saken i egna händer och utvecklade en egen teknisk lösning (se avsnittet *Framtida lösningar*). Genom att arbetet har förankrats med dem som är berörda finns användarperspektivet med i alla utvecklingsled. Användarna själva blir delaktiga och det blir uppenbart för andra samhällsaktörer vilken betydelse deras engagemang och erfarenheter har för en positiv utveckling. Ett annat exempel på användardriven utveckling är hur den teknik som används till TV4 Tolken initialt togs fram i en process där användarna själva- genom Handikappförbunden- var beställare³⁹.

Ett annat förslag som kom upp under remissmötet var tävlingar i tillgänglig tv, "Tillgänglighets-Kristallen" där pris skulle delas ut årligen till den leverantör av medietjänster som varit bäst på tillgänglighet.

Kunskap

Det finns ingen nationell statistik över hur personer med funktionsnedsättning konsumerar tv, vad de har för behov av tillgänglighetstjänster och hur de använder befintliga tjänster. En bra överblick över detta skulle ge alla involverade aktörer bättre möjlighet att förstå och möta användarnas behov. Handisams panelundersökning om medievanor är därför ett bra initiativ som med åren kan ge en relevant överblick över tid. Det skulle också vara värdefullt att veta hur många som använder sig av tillgänglighetstjänsterna, oavsett funktionsförmåga. Som beskrivits tidigare i rapporten är tjänsterna till nytta även för personer utan funktionsnedsättning.

Internationellt pågår det forskning kring tillgänglighet till audiovisuella medier. ITU startade i maj 2011 fokusgruppen ITU-T Focus Group on Audiovisual Media Accessibility (FG AVA). Huvudsyftet med denna fokusgrupp är att tillgodose behovet av att göra audiovisuella medier tillgängliga för personer med funktionsnedsättningar. I uppdragsbeskrivningen finns elva mål som gruppen ska arbeta mot och de ska beröra många olika teman, såsom universell design, interoperabilitet, standardisering, aktörssamverkan samt användarperspektiv och delaktighet. Gruppen kommer att presentera delar av sitt arbete vid en workshop i Geneve den 24–25 oktober 2013.

Det förefaller inte pågå något mer omfattande forskningsarbete i Sverige om tillgänglighet till audiovisuella medier, även om viss forskning inom området

³⁹ Westreamu 2010: *Slutrapport: Livesändningar från Almedalen, med dold teckenspråkstolkning och textning* och <http://westreamu.se/kunder/tv4tolken/>

genomförts, bland annat gällande röststyrning. Synskadades Riksförbund anger i sitt remissyttrande att det ser fram emot en offensiv satsning på forskning och utveckling samt innovationsprojekt för att främja utveckling av både ny teknik och nya tjänster, där utgångspunkten är universell design. Handikappförbunden föreslår stöd till innovationer, forum för kunskapsspridning, dialog och uppföljning.

PTS anger i sitt remissyttrande att det skulle vara intressant att se resultaten av en genomförd nyttoanalys av tillgänglighetstjänsterna på olika plattformar.

Samarbeten, samordning och kommunikation

Att verka för tillgänglig tv är en process som involverar många intressenter. Av skrivningarna i ramdirektivet om samarbete och interoperabilitet (se avsnittet *Utgångspunkter, definitioner och avgränsningar*) blir det tydligt att tillgänglighet till televisionstjänster är en fråga för hela värdekedjan, från leverantörer av utrustning till tjänsteleverantörer. Tillgänglighet och användbarhet rör både innehållsproduktion och distribution.

Internationellt talar man om vikten av att ha en "multi-stakeholder approach", det vill säga att flera berörda parter arbetar tillsammans för att utvecklingen ska gå framåt på ett demokratiskt och transparent vis. Arbetet med denna kartläggning har också visat på stort engagemang och vilja hos berörda aktörer. Remissmötet visade att bra diskussioner och idéer uppstår när aktörerna från olika involverade branscher möts för att diskutera frågan om tillgängliga tv-sändningar.

I intervjuerna, på remissmötet och i de skriftliga remissvaren har det framförts att det vore effektivare och billigare att syntolka, teckenspråkstolka, texta och göra uppläst text för program redan under innehållsproduktionen, och att dessa tjänster sedan kunde följas med programmet, oavsett distributionsform. Detta skulle kräva ett utökat samarbete mellan programbolag, produktionsbolag och leverantörer av tillgänglighetstjänster eftersom det finns både tekniska och avtalsmässiga frågor att lösa.

Stelacon konstaterade att användarna och funktionshindersorganisationerna inte är involverade i utvecklingen av tjänsterna i tillräcklig utsträckning och att det krävs en ökad kunskap om vad det innebär att vara hörselskadad, ha en synnedsättning eller en kognitiv funktionsnedsättning, och hur tillgänglighetstjänsterna ska vara utformade för att passa olika användare på bästa sätt. Ofta kan små förändringar förbättra tjänsterna, och en utökad dialog med användarna kan medföra att förbättringar kan genomföras på ett kostnadseffektivt sätt. Handikappförbunden anger i sitt remissyttrande att det behövs breda överenskommelser inom hela branschen inklusive användare kring kvalitet, kommunikation och

marknadsföring. Dyslexiförbundet FMLS anför att det behövs samråd med användarna som handlar om innehållsproduktion, distribution och användaroperabilitet och att denna dialog måste vara kontinuerlig.

Vid intervjuer och i remissvar har vissa aktörer föreslagit att Myndigheten för radio och tv bör ha någon typ av samordnande roll i arbetet med tillgänglighet till tv. Ett förslag som kommit fram är exempelvis att myndigheten upprättar samrådsorgan/brukarråd med funktionshindersonsorganisationerna för att lyssna av och föra en dialog kring tillgänglig och användbar tv. På remissmötet föreslogs också konkreta branschöverenskommelser mellan underleverantörer, programbolag, distributörer och användare. Frankrike nämndes som det positiva exemplet i detta sammanhang.

TV4 anger i sitt remissyttrande att det är viktigt att beakta att public servicebolagen kan fördela insatserna för tillgängliggörande sinsemellan. TV4 har inga radiostationer medan SVT och UR har tillgång till SR. TV4 anger vidare att man möjligen kan tänka sig att SR, som är experter på att förmedla berättande enbart via ljud, fick ett särskilt uppdrag att tolka bildproduktioner i samhället, givet att rättigheterna löses i denna del.

Standardisering och interoperabilitet

Det ligger i användarnas intressen att det finns standarder för tillgänglighetstjänster. Standardisering kan leda till en ökad interoperabilitet och enkelhet för användaren, vilket innebär en ökad användbarhet.

Gemensamma standarder innebär också en tydlighet på marknaden och därmed en förutsägbarhet för programbolagen om hur tillgänglighetstjänster bör utformas och sändas ut. Gemensamma standarder kan även innebära att tillverkare av konsumentutrustning kan sälja sina varor på en större marknad. Programbolagens innehåll måste sändas via flera olika distributionskanaler (analog och digital kabel, marknät, satellit, ip-tv samt internet) för att nå tittarna och så långt som möjligt väljer man lösningar som fungerar i alla distributionskanaler och mottagare.

Samtidigt kan krav på användning av vissa standarder ha en hämmande effekt på den tekniska utvecklingen genom att "läsa in" utvecklingen av nya tekniska lösningar allt för mycket. Den snabba tekniska utvecklingen gör att det är svårt att förutse vilka tekniska lösningar och tjänster som kommer att bli framgångsrika på den audiovisuella marknaden. Det sätts dock stora förhoppningar till att den nya tekniken som kommer i hybrid-tv-lösningar ska ge användarna helt nya möjligheter att tillgängliggöra sig tv-program. Det förutsätter dock att den bredare marknaden anammar den nya tekniken och att den får genomslag hos konsumenterna.

Teracom anger i sitt remissyttrande att de tillgänglighetstjänster som tv-kanalerna ska bära bör vara etablerade delar av de standarder som används. Annars finns en risk att den mottagarutrustning som behövs för att ta emot tjänsterna blir både sällsynt och dyr. Det är med andra ord viktigt att de tjänster som används följer de standarder som är allmänt använda och tillgängliga på marknaden.

FN:s deklaration om rättigheter för personer med funktionsnedsättning innebär ett stöd för universell design, det vill säga att man så långt som möjligt utvecklar lösningar som alla kan använda, oavsett funktionsförmåga.

Bilaga 1. Respondentlista djupintervjuer

Programbolag

MTG

SBS Discovery Media

Sveriges Television

Sveriges utbildningsradio

TV4 Gruppen

Leverantörer av produkter och tjänster

Acapela Group

Ave Produktion

Elektronikbranschen

Svensk Medietext

Tolkcentralen i Örebro

Tundell & Salmson

Veridict

WestreamU

Myndigheter och forum

Användningsforum

Handisam

Post- och telestyrelsen

Språkrådet

Funktionshindersorganisationer

DHR, Delaktighet Handlingskraft Rörelsefrihet

Dyslexiförbundet FMLS

Dövblind Ungdom

FUB, barn och vuxna med utvecklingsstörning

FSDB, Förbundet Sveriges Dövblinda

Hörselskadades Riksförbund

Riksorganisationen Unga Synskadade

Sveriges Dövas riksförbund

Sveriges Dövas Ungdomsförbund

Synskadades Riksförbund

Unga hörselskadade

Distributionsbolag

Boxer

Com Hem

Teracom

Viasat

Produktionsbolag

Metronome

Bilaga 2: Enkät från panelundersökning om tillgänglighet till tv

IT-frågan

Hur tittar du på tv?

Du kan välja flera svarsalternativ

- På en vanlig tv*
- På datorn*
- I mobilen*
- I en surfplatta*
- Annat sätt, nämligen:*

Har du behov av något av följande när du tittar på tv?

Du kan välja flera svarsalternativ

- Ja, att program på svenska textas*
- Ja, program på teckenspråk*
- Ja, att program teckenspråktolkas*
- Ja, att program syntolkas*
- Ja, att textremsan blir uppläst*
- Nej*
- Annat, nämligen:*

Skulle du vilja titta mer på tv?

Ja

Nej

Hur upplever du att det brukar fungera när du ser på tv?

Mycket bra

Ganska bra

Ganska dåligt

Mycket dåligt

Vad är det som fungerat dåligt när du ser på tv?

.....

.....

.....

Har du använt dig av någon av följande tillgänglighetstjänster när du tittat på tv senaste året?

Du kan välja flera svarsalternativ

- Ja, textning av program på svenska*
- Ja, teckentolkning*
- Ja, syntolkning*
- Ja, uppläst textremsa*
- Nej*
- Annat, nämligen:*

Hur nöjd eller missnöjd är du med textningen av program på svenska?

- Mycket nöjd
- Ganska nöjd
- Ganska missnöjd
- Mycket missnöjd

Vad är du missnöjd med när det gäller textningen av program på svenska?

.....

.....

.....

Hur nöjd eller missnöjd är du med teckentolkning av program?

Mycket nöjd

Ganska nöjd

Ganska missnöjd

Mycket missnöjd

Vad är du missnöjd med när det gäller teckentolkning av program?

Hur nöjd eller missnöjd är du med syntolkning av program?

Mycket nöjd

Ganska nöjd

Ganska missnöjd

Mycket missnöjd

Vad är du missnöjd med när det gäller syntolkning av program?

Hur nöjd eller missnöjd är du med uppläst textremsa i program?

Mycket nöjd

Ganska nöjd

Ganska missnöjd

Mycket missnöjd

Vad är du missnöjd med när det gäller uppläst textremsa i program?

.....

.....

.....

Påverkar tillgängligheten valet av kanal som du tittar på?

Ja

Nej

Vet ej

Har du märkt några förändringar i tillgänglighetstjänsterna för tv under det senaste året?

Ja, det har blivit bättre för mig

Ja, men det har varken blivit bättre eller sämre för mig

Ja, det har blivit sämre för mig

Nej

Inom vilka tjänster har du märkt förändringar som gjort det bättre för dig?

Du kan välja flera svarsalternativ

*Textade
program på
svenska*

*Teckentolkade
program*

*Syntolkade
program*

*Program med
uppläst
textremsa*

*Annat,
nämligen:*

I vilka tjänster har du märkt förändringar som gjort att det fungerar sämre för dig?

Du kan välja flera svarsalternativ

*Textade
program på
svenska*

*Teckentolkade
program*

*Syntolkade
program*

*Program med
uppläst
textremsa*

*Annat,
nämligen:*

Vad krävs för att tv-tittande ska fungera bättre för dig?

Du kan välja flera svarsalternativ

- Inget*
- Enklare teknik*
- Färre apparater
exempelvis digitalboxar*
- Bättre ljud och fler
textade program*
- Fler program på
teckenspråk / som
teckentolkas*
- Fler program syntolkas*
- Fler program med
uppläst textremsa*
- Annat, nämligen:*

